

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

**ÚVOD DO MEDZINÁRODNÝCH KULTÚRNYCH
VZŤAHOV A INTERKULTÚRNEJ KOMUNIKÁCIE**

IVANA PONDELÍKOVÁ

**DALI-BB
Banská Bystrica
2020**

© Mgr. Ivana Pondelíková, PhD.

ÚVOD DO MEDZINÁRODNÝCH KULTÚRNYCH VZŤAHOV A INTERKULTÚRNEJ KOMUNIKÁCIE

Recenzentky

doc. PhDr. Ľudmila Mešková, PhD.

Mgr. Žaneta Balážová, PhD.

Vydavateľ: DALI-BB, s.r.o., Banská Bystrica, www.daliprint.eu

Prvé vydanie

Banská Bystrica 2020

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľa práv.

Učebnica je súčasťou projektu: KEGA „Inovatívne metódy vo výučbe kultúrnych štúdií“ č. 033UMB-4/2018, ktorý sa realizuje na Katedre európskych kultúrnych štúdií, UMB v Banskej Bystrici.

ISBN 978-80-8141-243-1

EAN 9788081412431

*Tami a Arliemu, ktorí, pevne verím, spolu zažijú nevšedné dobrodružstvá
pri objavovaní krás sveta*

OBSAH

OTESTUJTE SA!	7
ÚVOD	10
1 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV	12
2 KULTÚRA A IDENTITA	16
2.1 Vymedzenie pojmu kultúra	16
2.1.1 Pohľad do histórie definovania kultúry	17
2.2 Štruktúra kultúry a jej zložky	19
2.2.1 Štruktúra kultúry	19
2.2.2 Zložky kultúry	20
2.3 Pojem identita a jej podoby	23
2.3.1 Národná identita	25
2.3.2 Nadnárodné formy identity	25
2.3.3 Religiózna (náboženská) identita	26
2.3.4 Etnická identita	26
2.3.5 Kultúrna a interkultúrna identita	27
2.3.6 Hybridná identita	28
2.3.7 Digitálna identita	30
3 MEDZINÁRODNÉ KULTÚRNE VZŤAHY, DIPLOMACIA	
A DIPLOMATICKÝ PROTOKOL	34
3.1 Medzinárodné vzťahy	34
3.2 Medzinárodné kultúrne vzťahy	35
3.3 Typológia medzikultúrnych vzťahov	37
3.3.1 Izolacionizmus	37
3.3.2 Difúzia	38
3.3.3 Penetrácia	39
3.4 Historický pohľad na vývoj diplomacie	40
3.5 Formy diplomacie	42

3.5.1 Bilaterálna a multilaterálna diplomacia	43
3.5.2 Konferenčná (kongresová) diplomacia a parlamentná diplomacia	43
3.5.3 Ekonomická diplomacia	44
3.5.5 Verejná diplomacia	45
3.5.6 Preventívna diplomacia	45
3.5.7 Vojenská diplomacia	46
3.5.8 Digitálna diplomacia	47
3.5.9 Kultúrna diplomacia	48
3.6 Diplomatický protokol a etiketa na najvyššej úrovni	50
4 INAKOSŤ A INTERKULTÚRA	54
4.1 Inakosť - novodobý fenomén	54
4.2 Interkultúrna komunikácia	56
4.3 Interkultúrna kompetencia	57
4.4. Interkultúrny dialóg ako nástroj medzinárodných kultúrnych vzťahov	58
4.5 Spoznávanie kultúrnych odlišností cez kultúrne dimenzie	59
4.5.1 Kultúrne dimenzie podľa Hofstedeho	61
4.5.2 Príklad Slovenka	63
5 INTERKULTÚRA V PRAXI	68
5.1 Kultúra, jazyk a komunikácia	69
5.1.1 Spôsob komunikácie a pozdravy	69
5.1.2 Význam mien, spôsob osločovania a používanie titulov	71
5.1.3 Komunikácia farbami	72
5.1.4 Komunikácia darmi	72
5.2 Vnímanie času	76
5.3 Náboženstvo	77
5.4 Hygiena	78
5.5 Odievanie	79
5.6 Stravovanie a pohostinnosť	80
5.7 Jedinečné kultúrne špecifiká	81

ZÁVER	84
SPRÁVNE ODPOVEDE K ÚLOHÁM	85
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	86
INTERNETOVÉ ZDROJE	91
ĎALŠIE ZDROJE	93
O AUTORKE	94

OTESTUJTE SA!

Ako dobre poznáte spoločenské pravidlá platné v rozličných krajinách sveta?

1. **Vo Švajčiarsku sa pri zoznamovaní, stretnutí a lúčení bozkávajú na líce:**
 - a) jeden krát
 - b) dva krát
 - c) tri krát
 - d) ani raz
2. **Pri stolovaní s Japoncom nie je vhodné, aby na stole bol/a:**
 - a) lyžica
 - b) nôž
 - c) plátenný obrúsok
 - d) papierový obrúsok
3. **Ktorý slovenský zvyk je akceptovateľný v zahraničí:**
 - a) dochutiť si jedlo
 - b) sedieť v taxíku na zadnom sedadle
 - c) nenechať prepitné
 - d) jesť na ulici
4. **V moslimských krajinách sa vyhýbajú očnému kontaktu so ženami, pretože:**
 - a) považujú ženy za menejcenné
 - b) ukazujú rešpekt
 - c) sú v rozpakoch zo žien
 - d) vo všeobecnosti sa vyhýbajú očnému kontaktu s kýmkoľvek
5. **V Argentíne je bežné pozdraviť niekoho, aj keď sa stretávate po prvý krát:**
 - a) podaním ruky
 - b) pobožkaním na líce
 - c) pokývaním hlavy
 - d) objatím
6. **Pozdrav „Ayubowan“, ktorý používajú na Srí Lanke znamená:**
 - a) želanie pekného dňa
 - b) vyjadrenie rešpektu
 - c) želanie dlhého života
 - d) vnútorný pokoj

7. **Ktorí obyvatelia tzv. severských krajín majú prezývku „Taliani severu“?**
a) Nórsko
b) Švédsko
c) Fínsko
d) Dánsko
8. **India s Pakistanom majú spoločné**
a) národné jedlo
b) vzájomný odpor voči sebe
c) vekovú hranicu dievčat pre uzatvorenie manželstva
d) náboženstvo
9. **V Izraeli je dňom pracovného voľna:**
a) štvrtok
b) piatok
c) sobota
d) nedeľa
10. **V ktorej krajine považujú za nevhodné vysloviť priame „nie“?**
a) USA
b) Nemecko
c) Japonsko
d) Rusko
11. **Obyvatelia, ktorej krajiny sú „posadnutí“ osobnou hygienou?**
a) USA
b) Čína
c) Rusko
d) Kanada
12. **Slovo mate (kamoš) sa pri oslovení najčastejšie používa v:**
a) USA
b) Anglicku
c) Novom Zélande
d) Austrálii
13. **V Libanone sa považuje za urážlivé a ponižujúce**
a) ochutnať všetky jedlá, ktoré sú ponúkané
b) podať niekomu akýkoľvek predmet, aby ho podržal, kým vy robíte niečo iné
c) priniesť darček, keď ste pozvaní na návštevu
d) piť kávu namiesto čaju

- 14. Vhodná téma na začatie konverzácie s Litovčanom je ich národný šport, ktorým je:**
- a) futbal
 - b) hokej
 - c) basketbal
 - d) šach
- 15. Ak ste pozvaní na návštevu v Azerbajdžane, je zdvorilé domácej pani priniesť:**
- a) párný počet kvetín
 - b) nepárny počet kvetín
 - c) luxusný darček
 - d) nie je vhodné nosiť darček

Správne odpovede k testu nájdete na strane č. 85

ÚVOD

Spoločnosť 21. storočia rieši v dôsledku geopolitických pohybov jednotlivcov, skupín alebo nás dôležitú otázku, ktorou je nájdenie optimálneho spôsobu komunikácie medzi odlišnými národmi a ich kultúrami. Aj keď dnes, vďaka vývoju informačných technológií, dokážeme komunikovať s ľuďmi, ktorí sú od nás vzdialení tisícky kilometrov, žiadna komunikácia nemôže fungovať efektívne bez toho, aby sme si rozumeli nielen na jazykovej úrovni, ale čomu sa dnes prikladá väčší význam, vzájomne poznali a rešpektovali kultúrne prostredie, z ktorého pochádzame. Na prekonávanie týchto rozdielov multikultúrnosti slúži interkultúrna komunikácia. Vzhľadom na rozsiahlosť a zložitosť problematiky medzinárodných kultúrnych vzťahov a interkultúrnej komunikácie sa predkladaná učebnica zameriava na vybrané oblasti, ktoré považujeme nielen za súčasť širšieho prehľadu jedinca, ale aj za východisko v prípade ich ďalšieho skúmania.

Medzinárodné kultúrne vzťahy predstavujú obširnu oblasť skúmania. Témy medzinárodných vzťahov sa neustále vyvíjajú a pribúdajú nové. Táto publikácia objasňuje históriu a počiatky medzinárodných vzťahov a diplomacie, bez ktorých by sme súčasné medzinárodné kultúrne vzťahy ťažko analyzovali. História pomáha pochopiť súčasnosti a predvídať vývoj v medzinárodných kultúrnych vzťahoch.

Predkladaná učebnica je určená predovšetkým študentom, pedagógom, vedeckým pracovníkom, ale aj odborníkom z praxe. Je vhodná pre všetkých, ktorí majú hlbší záujem o štúdium medzinárodných kultúrnych vzťahov a chcú sa dozvedieť o tejto problematike čo najviac. Prvá kapitola je venovaná terminológii, teda definíciám základných pojmov z oblasti kultúrnych štúdií, ktoré sa v učebnici používajú. V druhej kapitole sa zaoberáme kultúrou, jej zložkami a najrôznejšími formami identity, ktoré sú kľúčové k skúmaniu a pochopeniu medzinárodných kultúrnych vzťahov a interkultúrnej komunikácie. Obsahom tretej kapitoly sú medzinárodné vzťahy, medzinárodné kultúrne vzťahy a rôzne formy diplomacie. V rámci tejto kapitoly je dôraz kladený na kultúrnu diplomaciu, etiketu a diplomatický protokol. Štvrtá kapitola vysvetľuje novodobé fenomény, ktorými sú inakosť a interkultúra, pričom sa zameriava na kultúrne dimenzie, pomocou ktorých dokážeme identifikovať priority a hodnotovú orientáciu konkrétnej krajiny. Piata kapitola je koncipovaná moderným, inovatívnym a hravým spôsobom. Predstavuje praktickú časť učebnice, ktorej cieľom je ponúknuť kreatívny prístup k štúdiu inakosti kultúru a viesť k samostatnosti pri skúmaní interkultúrnych rozdielov.

Učebnica *Úvod do medzinárodných vzťahov a interkultúrnej komunikácie* si nenárokuje na ucelený pohľad na túto obširnú problematiku, jej cieľom je podnietiť k diskusii, motivovať k záujmu o cudziu kultúru a napomôcť k odbúravaní strachu z inakosti. Publikácia vychádza z domácej a zo zahraničnej knižnej a časopiseckej odbornej literatúry. Pri spracovaní učebnice boli použité aj internetové zdroje a obrázky z voľne dostupných databáz.

Na záver patrí poďakovanie všetkým, ktorí svojou radou a podporou prispeli k spracovaniu tejto publikácie, osobitne kolegyni PhDr. Janke Pecníkovej, PhD., ktorej myšlienky boli v mnohom inšpiratívne. Najväčšia vďaka patrí mojim blízkym za ich trpezlivosť, ústretovosť a podporu.

Autorka

1 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

V učebnici používame súbor pojmov, ktoré predstavujú základné terminologické penzum z oblasti kultúrnych štúdií, ktoré by mal študent vysokej školy rozlišovať. Vzhľadom na skutočnosť, že existuje viacero definícií týchto pojmov, uvádzame tie, o ktoré sa v učebnici opierame. Za najdôležitejšie považujeme pojmy s nižšie uvedeným významom:

Pojem

Etiketa

Diplomacia

Diplomatický protokol

Diverzita

Identita

Inakosť

Definícia

je súhrn spoločenských zvyklostí a pravidiel spoločenského správania sa.

je oficiálna činnosť, ktorou sa uskutočňujú ciele a úlohy zahraničnej politiky štátu, vykonávaná je na to poverenými orgánmi, najmä hlavou štátu alebo vlády, ministerstvom zahraničných vecí a diplomatickými zástupcami štátu.

je súhrn medzinárodných noriem, špeciálne vypracovaných alebo tradíciou prijatých pravidiel a obyčajov, ktorými sa riadi oficiálny spoločensky styk na medzinárodnej úrovni.

je charakterizovaná ako „rozdielnosť, rozmanitosť v porovnaní s niečím iným, diferencovanie podľa istých kritérií, kultúrna, etnická diverzita, diverzita jazykov, pracovnej sily, diverzita teritoriálnej situácie.“¹

je „pocit prežívania príslušnosti jedinca k určitému spoločenstvu (etniku, národu, rase), s ktorého hodnotami, normami či inými črtami sa stotožňuje.“²

znamená odlišné, cudzie a neznáme v kontexte s identitou, diferenciou, kultúrou a jazykom.³

¹Slovník súčasného slovenského jazyka, 2006, s. 659

²Průcha, 2010, s. 120

³Barker, 2006, s. 85

Interkulturalizmus

pojem, ktorý presahuje hranice multikulturalizmu a rovnosti príležitostí. Interkultúrny prístup nerozoznáva kultúrne hranice medzi rôznymi skupinami ako fixné, ale ako neustále sa meniace a flexibilné. Cieľom interkulturalizmu je podporovať a rozvíjať dialóg, výmenu a porozumenie medzi ľuďmi rôzneho pôvodu. Interkulturalizmus vyžaduje aktívny prístup k riešeniu problémov, schopnosť vyjednávať, komunikovať a hľadať spoločné riešenia.⁴

Interkultúrna kompetencia

spôsobilosť komunikovať a konať v interkultúrnych situáciách tak, aby došlo k dorozumeniu účastníkov interakcie bez narušenia ich integrity, ktorá sa prejavuje v oblasti kognitívnej (prejavujúca sa určitým sumárom vedomostí), afektívnej (prejavujúca sa pochopením, porozumením iných kultúrnych vzorcov a určitou empatiou) a činnostnej (prejavujúca sa v konaní a správaní zohľadňujúcom kultúrne rozdiely a špecifiká jednotlivých kultúr).⁵

Interkultúrna komunikácia

komunikácia medzi príslušníkmi rozdielnych kultúr (odlišné kultúrne názory, hodnoty a spôsoby správania), keď si uvedomujeme kultúrne odlišnosti partnerov za predpokladu dokonalej znalosti samého seba, čiže vlastnej kultúry.⁶

Interkultúrny dialóg

je disciplína a zložitý proces, ktorý si vyžaduje prax a vzdelanie. V interkultúrnom dialógu ide o to, aby sme si osvojili rôzne vyjednávacie a

⁴Bitušíková, 2007, s. 20

⁵Zelenková, 2014, s. 14 - 16

⁶Dolinská, 2016, s. 36

Komunikácia	komunikačné štýly. Prioritou je dosiahnuť, aby človek pochádzajúci z iného kultúrneho prostredia nebol v komunikačnom procese nepochopený. Interkultúrny dialóg je najvyššia forma vzájomnej komunikácie ľudí z odlišných kultúr a mal by viesť k harmonickým vzťahom medzi nimi. ⁷
Kultúra	je nadôležitejšia forma sociálnej interakcie a je určovaná postojom človeka k sebe samému, ako aj k druhým ľuďom. <i>„komplex špecifických duchovných, materiálnych, intelektuálnych a emocionálnych črt spoločnosti alebo sociálnej skupiny, ktorý zahŕňa spolu s umením a literatúrou aj spoločný spôsob života, životný štýl, hodnotový systém, tradície a vieru.“</i> ⁸
Kultúrny šok	psychický a sociálny otras spôsobený konfrontáciou s odlišnou kultúrou.
Medzinárodné vzťahy	predstavujú politické, ekonomické, právne, vojenské, diplomatické a kultúrne vzťahy medzi štátmi navzájom, medzi skupinami štátov, spoločenskými, politickými a ekonomickými organizáciami, záujmovými skupinami, národmi a jednotlivcami na medzinárodnej úrovni.
Medzinárodné kultúrne vzťahy	otvorené procesy, do ktorých štáty, medzinárodné organizácie, kultúrne inštitúcie, alebo iní aktéri vstupujú. Tieto vzťahy sú ovplyvnené geografickými hranicami.
Medzikultúrne vzťahy	prekračujú hranice jednotlivých štátov, ale je možné ich skúmať aj v rámci jedného národa ako vzťahy medzi

⁷Dolinská, *Načo nám je interkultúrny dialóg?* [online]

⁸UNESCO *Universal Declaration on Cultural Diversity*. 2002. [online]

	rôznymi kultúrami vyskytujúcimi sa na jednom území, či už ide o vzťah dominantnej kultúry so subkultúrami, alternatívnymi alebo marginalizovanými kultúrami.
Multikulturalizmus	ideológia, ktorá predpokladá nezávislé spolužitie rôznych etnických / kultúrnych skupín, ktoré majú v spoločnosti rovnaké práva a status, teda aj právo na uchovávanie a rozvíjanie svojej kultúry, z čoho ale nevyplýva žiadna povinnosť stretávať sa, miešať sa, či spolupracovať s inými skupinami. ⁹
Predsudok	nepriateľský postoj a názor, ktorý určité skupiny ľudí prechovávajú voči iným.
Stereotyp	predstava, názor a postoj voči iným. Na rozdiel od predsudku, môže obsahovať neutrálne, alebo pozitívne hodnotenie.
Východ/východné kultúry/východné krajiny	synonymické pojmy, ktoré v sebe zahŕňajú moslimské, arabské a ázijské krajiny a kultúry.
Západ/západné kultúry/západné krajiny	synonymické pojmy, reprezentujú euroamerické krajiny a kultúry.

Prehľad termínov a výrazov, ktorý sme uviedli v tejto kapitole slúži len pre účely tejto učebnice, no v globálnom kontexte je kľúčový, pričom odráža skutočnosť, že súčasný svet je v neustálom pohybe a kultúry prenikajú jedna do druhej. S týmto procesom pribúdajú nové názvy, termíny a pojmy, ktoré prenikajú do všetkých kultúr. Momentálna situácia vo svete naznačuje, že tento trend bude pokračovať aj naďalej.

⁹Bitušíková, 2007, s. 20

2 KULTÚRA A IDENTITA

„Kultúra je to, čo spôsobil, že človek je niečím viac než náhodnou hračkou prírody.“

André Malraux

	Otázky na zamyslenie a úvodnú diskusiu	
Aké postavenie má kultúra v dnešnej spoločnosti?		
Aké úlohy plní kultúra v živote jednotlivca a spoločnosti?		
Čo nás môže kultúra naučiť?		
Prečo máme strach z „inej“ kultúry?		
Ako môžeme tento strach prekonať?		

2.1 Vymedzenie pojmu kultúra

Definovaním pojmu kultúra sa zaoberajú viaceré vedné disciplíny, je súčasťou spoločenskovedných disciplín, ale aj vied o človeku (etnológia, sociálna a kultúrna antropológia, kulturológia). V kultúrnych štúdiách je kultúra charakterizovaná ako komplikovaný a kontroverzný výraz, „pretože nezastupuje samostatnú jednotku nezávislého sveta“¹⁰, ale dovoľuje rôzne, odlišné a vplyvom rôznych motivácií formulované výpovede o ľudskej činnosti.¹¹

V súčasnosti existuje množstvo vedecky podložených definícií tohto pojmu. Niektoré pramene hovoria o viac ako 200 definíciách, ktoré sú zdôvodnené, teda nie ľubovoľné.¹² V roku 1952 sa americkí vedci **A. I. Kroeber** a **C. Kluckholm** podujali zosystematizovať viac ako 150 definícií. Výsledkom bolo chápanie kultúry ako:

historického produktu, ktorý zahŕňa idey, vzory a hodnoty. Kultúra je selektívna, je možné sa ju učiť, je založená na symboloch a je abstrahovaná zo správania a produktov správania.¹³

¹⁰Barker, 2006, s. 95

¹¹Darulová – Košťalová, 2010, s. 16

¹²Mistrík, 1999, s. 16

¹³Petrusek – Vodáková a kol., 1996, s. 548

Medzi súčasné, modernejšie definície patrí tá, ktorú prijalo UNESCO (2002). Kultúru charakterizuje ako:

„komplex špecifických duchovných, materiálnych, intelektuálnych a emocionálnych črt spoločnosti alebo sociálnej skupiny, ktorý zahŕňa spolu s umením a literatúrou aj spoločný spôsob života, životný štýl, hodnotový systém, tradície a vieru.“¹⁴

2.1.1 Pohľad do histórie definovania kultúry

Pojem **kultúra** patrí v súčasnosti medzi najfrekvencovanejšie slová. Je odvodený z latinského slova *colere* – *cultura* a znamená kultivovať. Už **Marcus Tullius Cicero** v *Tuskulských rozhovoroch* (45 pred n. l.) nazval „kultúrou ducha“ filozofiu, čím položil základy chápania kultúry ako charakteristiky ľudskej vzdelanosti. V stredoveku sa pojem kultúra stotožňuje s pojmom kult a tým nadobúda mystický alebo náboženský obsah. V období humanizmu a renesancie začína byť človek chápaný ako aktívny tvorca kultúry.

Nemecký historik **Samuel F. Pufendorf**, ktorý ako prvý použil pojem kultúra samostatne¹⁵, zahrnul do pojmu kultúra všetky ľudské výtvory, t. j. spoločenské inštitúcie, vedu, morálku, jazyk, zvyky, obyčaje, odievanie aj bývanie.¹⁶ **Johann G. Herder** zdôraznil rozhodujúcu úlohu kultúrnej tradície, pričom odmietal teóriu o nekultúrnych národoch, lebo kultúru považoval za univerzálnu vlastnosť celého ľudstva.¹⁷ Počínajúc **Immanuelom Kantom**, predstaviteľom nemeckej klasickej filozofie, sa štúdium kultúry rozdeľuje do dvoch línií. Kant pokračuje v axiologickej definícii kultúry a zahŕňa do nej predovšetkým ideu morálnosti. Táto určuje úroveň slobody dosiahnutej spoločnosťou i jednotlivcom, úroveň vedy, literatúry, umenia, práce. Axiologická definícia kultúry znie nasledovne:

¹⁴UNESCO *Universal Declaration on Cultural Diversity*. 2002. [online]

¹⁵Podľa svedectva nemeckého lingvistu I. Niedermanna, ktorý skúmal históriu pojmu kultúra, slovo kultúra sa vyskytuje ako samostatná lexikálna jednotka až od 18. storočia. Dovtedy sa používalo slovo kultúra v slovných spojeniach, ktoré označovali funkciu niečoho, napr. *cultura juris* (vypracovanie pravidiel správania sa), alebo *cultura linguae* (zdokonaľovanie jazyka). In: Fobelová, 2000, s. 9

¹⁶Fobelová, 2000, s. 9

¹⁷Darulová – Košťálová, 2010, s. 16

„Kultúra je trieda pozitívnych hodnôt prispievajúcich k humanizácii človeka a k rozvoju jeho schopností.“¹⁸

Na rozdiel od axiologického vnímania kultúry, antropologická línia nemá hodnotiaci význam a do kultúry zahŕňa nielen pozitívne hodnoty, ale všetky nadbiologické prostriedky a mechanizmy, prostredníctvom ktorých sa človek ako člen spoločnosti adaptuje k vonkajšiemu prostrediu.¹⁹ Za tvorcu vedeckej definície kultúry považujeme britského antropológa **Edwarda B. Tylora**, ktorý kultúru stotožňoval s pojmom civilizácia a definoval ju v práci *Primitive Culture* (1871) ako:

„komplexný celok, ktorý zahŕňa poznanie, vieru, umenie, morálku, právo a všetky ostatné schopnosti a zvyky, ktoré si človek osvojil ako člen spoločnosti.“²⁰

V modernej spoločnosti sa kultúre venuje veľká pozornosť. Často sa zamieňa za pojem civilizácia. Tá sa spája so spôsobom života, životným štýlom, stotožnením sa s „kultúrou”.²¹ Podľa *Veľkého slovníka cudzích slov* (2008, s. 640) je kultúra:

„súhrn výtvarných, výsledkov všeľudskej vzdelanosti, súhrn materiálnych a duchovných hodnôt utvorených tvorbou fyzickou a psychickou prácou v priebehu vývoja ľudskej spoločnosti, spôsob ich osvojovania, odovzdávania, utvárania, uchovávaného a rozvíjania.“

Erich Mistrík upozorňuje, že kultúru si generácie odovzdávajú výchovou a definuje ju ako:

„súhrn ľudských činností, predmetov, hodnôt, ideí a inštitúcií, ktoré sú vlastné určitému spoločenstvu.“²²

Kultúra pomáha udržiavať určitý stupeň poriadku v spoločnosti namiesto chaosu.²³ Je to zložitý fenomén, ktorý obsahuje všetky ľudské výtvary, ktoré sú zároveň aj jej nositeľmi.

¹⁸Soukup, 2004, s. 640

¹⁹Darulová – Košťálová, 2010, s. 17

²⁰Tylor, 1871, s. 1

²¹Fobelová, 2000, s. 14

²²Mistrík, 2006 citované podľa Darulová – Košťálová, 2010, s. 26

²³Dolinská, 2016, s. 6

2.2 Štruktúra kultúry a jej zložky

2.2.1 Štruktúra kultúry

Pod pojmom **kultúra** rozumieme celé dedičstvo spoločnosti zachované slovom, literatúrou, hudbou, výtvarným umením alebo inou formou. Zahrňuje všetky tradície, zvyky, jazyk, náboženstvo, právo a umenie. Tradične sa delí na **materiálnu** a **duchovnú**. Symboly spolu s hodnotami, normami, konvenciami, tradíciami, náboženstvom a jazykom patria do kultúry duchovnej (nehmotnej). Materiálnu (hmotnú) kultúru tvoria artefakty ľudskej činnosti a technologické postupy zdedené alebo prebraté od predchádzajúcich generácií, prostredníctvom ktorých sa zabezpečovali základné životné potreby. Patria sem tradičné formy zamestnania, pracovné činnosti, rôzne typy obydľí a technických stavieb, remeselné výrobky, odevy, doprava, produkcia potravín a iné. Hranice medzi materiálnou a duchovnou kultúrou sú relatívne. Vhodnejšie je hovoriť o materiálnej a duchovnej stránke kultúry. Špecifické postavenie v kultúre majú ľudová, resp. spoločenská kultúra, folklór, architektúra, hudba, literatúra, výtvarné umenie, móda a gastronómia.

- **Ľudová, resp. spoločenská kultúra** skúma rodinné a príbuzenské vzťahy, štruktúru rodiny, funkcie manželstva, susedské vzťahy, štruktúra lokálneho spoločenstva, lokálne inštitúcie a iné. Koncom 20. storočia sa výskum spoločenskej kultúry rozšíril o morálku, etiku a etiketu, socializáciu, pôsobenie kultúrnych vzorov na správanie jedinca v spoločnosti a pod. Pojem spoločenská kultúra možno považovať za sporný, keďže kultúra sa a priori viaže na spoločnosť. Inak povedané, reálne nejestvuje spoločnosť bez kultúry. Namiesto pomenovania spoločenská kultúra je možné, pre vyššie uvedené výskumné oblasti, používať označenia ako sociálny systém, spoločenský poriadok alebo sociálna organizácia.
- **Folklór** je súbor kultúrnych javov realizovaný formami ústnej, hernej, tanečnej, dramatickej a hudobno-spevnej kontaktnej komunikácie. Rozoznávame slovesný, hudobný a tanečný folklór.
- **Architektúra** je ukazovateľom kultúry a civilizácie. Vnímame ju nielen z tej technickej stránky, ale predovšetkým umeleckej, ktorej hlavnou úlohou je estetická stránka stavby. Spisovateľ **Vojtech Zamarovský** opísal architektúru ako prevažne kolektívny výtvor, a to umelecký i technický. Architektúra je výrazom ekonomických možností a organizačných schopností spoločnosti, vypovedá o materiálnej i ideovej stránke života svojej doby.
- **Hudba** patrí medzi tzv. interpretačné umenie, ktoré zahrňuje ľudovú, klasickú, modernú hudbu a všetky hudobné žánre, piesne a tance.

- **Literatúra** je na jednej strane nositeľkou kultúry a na strane druhej jej šíriteľkou. Kultúra určitého národa sa vyvíja iba vtedy, keď sa konfrontuje s odlišnými kultúrami a aj ich literatúrou.
- **Výtvarné umenie** zahŕňa prejav ľudskej výtvarnosti, súvisiacej so životom jednotlivca alebo spoločnosti, ktorých je tvorcom i prijímateľom.
- **Móda** znamená spôsob úpravy zovňajšku, najmä oblečenia, podľa vkusu prevládajúceho v určitom období. **Daniela Fobelová** definuje módu ako „*vžitie spôsoby a návyky v určitom období, resp. panujúci vkus.*“²⁴
- **Gastronómia** je jedným z najvýraznejších a najviditeľnejších prejavov kultúry. Národné jedlá spolu s nápojmi a stravovacie návyky sa z rodinného prostredia rozšírili do spoločnosti. Strava odzrkadľuje prírodné prostredie a ekonomicko-technickú vyspelosť konkrétnej krajiny. Zmeny v spôsobe stravovania zodpovedajú zmenám v spoločnosti, medzi ktoré patria pracovný rytmus a režim, dostupnosť surovín a vplyv odlišných kultúr.

2.2.2 Zložky kultúry

Zložky, prvky, resp. elementy kultúry sú často považované za synonymné označenia. Kulturológovia sa zhodujú v tom, že medzi ťažiskové zložky kultúry patria hodnoty, normy, zákony, mravy, tradície, znaky a symboly, jazyk a písmo, náboženstvo. Dôležitou súčasťou sú aj mýty, hrdinovia, rituály, tabu, v niektorých kultúrach kanibalizmus a incest.

- **Hodnoty** sú všeobecne prijaté predstavy a presvedčenia o cieľoch, ktoré sa ľudia usilujú dosiahnuť. Sú tým, čo sa v kultúre pokladá za vhodné, správne, resp. dobré, alebo nevhodné, zlé, nežiadúce, či nesprávne. Hodnoty sa môžu meniť a hodnotový rebríček nie je všeobecne platný a univerzálny pre všetky kultúry. Jednotlivé hodnoty nemusia akceptovať všetci členovia spoločnosti. Každá kultúra je založená na určitých dominantných hodnotách, ktoré sú ovplyvnené inštitúciami.
- **Normy** predstavujú spoločenské pravidlá, predpisy, zákony, regulatívne ustanovenia, ktoré určujú ľuďom ako sa primerane správať v konkrétnych situáciách. Sú konkrétnejšie a ich úlohou je zjednocovať správanie ľudí. Normy sú buď nekodifikované (nepísané) a odovzdávajú sa tradíciou, obyčajmi, zvykmi, mravmi

²⁴Fobelová, 2000, s. 20

alebo kodifikované (písané vo forme zákonov, predpisov, smerníc alebo nariadení). Ich dodržiavanie je zabezpečené sankciami, resp. trestom, ktorý má jedinca odradiť od ich porušovania. Dodržiavanie noriem podporuje aj sociálna, resp. pozitívna odmena.

- **Zákony** (predpisy, smernice alebo nariadenia) patria medzi kodifikované normy. Ich nedodržiavanie sa považuje za priestupok alebo zločin. Sankcie majú podobu trestov, pokút, napomenutí, pokarhaní a pod.
- **Mravy** sú pravidlá, ktorých dodržiavanie sa považuje za morálne, vhodné a správne. Naopak ich nedodržiavanie sa vníma ako nemorálne, nesprávne a nežiadúce.
- **Tradície, zvyky a obyčaje** sú myšlienkovým odrazom minulosti určitej kultúry. Odovzdávajú sú z generácie na generáciu najmä ústnou formou. Medzi tradície patria napríklad názory, viera, zvyky a spôsoby správania sa, hrdinské ideály, ktoré si zachovávajú svoj význam v určitej spoločnosti. Ovplyvňujú a regulujú správanie ľudí žijúcich v prítomnosti.
- **Znaky a symboly** sú prirodzené alebo umelo vytvorené. Znaky považujeme za všeobecnú a nadradenú kategóriu, do ktorej okrem symbolov patria aj ikony. Symboly predstavujú určitý význam nejakej skutočnosti, s ktorou splynuli do jednoty. **Hans Biedermann** hovorí, že ak chceme hovoriť o symbolike, mali by sme očakávať konfrontáciu medzi dvoma opačnými názormi. Na jednej strane sa symbolika považuje za niečo staromódne, s ktorou by sa žiadny racionálny človek nezaoberal. Na druhej strane, symbolika je kľúčom, ktorý nám pomáha pochopiť vnútorný život.²⁵ Symboly zakrývajú a odhaľujú význam. Niektoré ikony a symboly možno kresliť ako obrázky, iné môžu byť vyryté do dreva alebo kameňa. V literárnych dielach sú zobrazené slovami. Symboly odrážajú, kto sme a kde žijeme, napríklad poskytnutím vizuálneho vyjadrenia našej identity. Ak sa naučíme rozpoznávať rôzne symboly, môžeme sa veľa dozvedieť o našej vlastnej ale aj o odlišnej kultúre.
- **Jazyk a písmo** predstavujú systém symbolov a sú úzko späté so skúsenosťou, čím je bohatšia, tým viac znakov je potrebných na jej zachytenie v komunikácii. Pomocou jazyka dokážeme vyjadriť aj tie najzložitejšie myšlienky. Jazyk je mostom, ktorým sa bezpečne dostaneme z jedného miesta na druhé a pomocou neho získavame informácie o iných kultúrach. Pod jazykom rozumieme hovorené slovo – reč, ale aj písané slovo – písmo.

²⁵Biedermann, 1992, s. 7

- **Náboženstvo** patrí medzi najvýznamnejšie prvky kultúry. Vplyv náboženstva na kultúru je výrazný najmä v krajinách, kde je náboženský a politický systém úzko-prepojený. Pre niektoré kultúry je náboženstvo súčasťou každodenného života ľudí a tvorí neoddeliteľnú časť ich identity.

	Úloha č. 1	
Vyberte si jednu kultúru a vypracujte projekt pomocou obrázkov, ktoré zobrazujú jej symboly, hodnoty a tradície. Predstavte túto kultúru vašim spolužiakom. Pokúste sa vytvoriť definíciu vami vybranej kultúry.		

Príklad americkej kultúry

Spojené štáty americké sú multikultúrnou krajinou, v ktorej môžeme nájsť veľa spoločného, ale aj rozdielneho. **Americkú kultúru** možno definovať ako mix mnohého, zmes všetkých možných národnostných, ale aj etnických skupín. Napriek týmto rozdielom, Američania majú vytvorený homogénny hodnotový systém. Stotožňujú sa so základnými ideálmi a zásadami americkej ústavy, ktorá je postavená na princípoch demokracie, nesmierne si ctia svoje štátne symboly, čo manifestujú v každodennom živote. Americká kultúra je častokrát stereotypne definovaná ako „taviaci kotol“, resp. „šalátová misa“, „v ktorej si rôzne prísady (etnické skupiny) uchovávajú svoju chuť, arómu, sladkosť i pikantnosť, dávajú dohromady potravu, ktorá je charakteristická unikátnosťou svojho namiešania“²⁶.

²⁶Hirt, 2005, s. 15

Výsledkom je jedinečne namiešaná spoločnosť zložená zo špecifických kultúr etnických skupín. Spojenie tohto kultúrneho mixu v jeden celok sa odzrkadľuje aj v samotnom názve krajiny *United States* (Spojené štáty).

2.3 Pojem identita a jej podoby

Kto som? Je dôležité to, kým som? Ako to ovplyvňuje môj život? Odpovede na tieto otázky sú v dnešnej dobe kľúčové, pretože väčšina konfliktov, ktoré zažívame, súvisí do istej miery s našou identitou.

	Úloha č. 2	
	Uveďte 10 jednoslovných odpovedí na otázku „Kto som?“. Následne porovnajte vaše odpovede so spolužiakmi a zistite v koľkých odpovediach sa zhodujete. 1. Ktoré slová definujúce identitu sa vyskytujú najčastejšie? 2. Ktoré slovo ste uviedli iba vy? 3. Môžete na základe zistení vytvoriť skupinu, resp. viac skupín? Ak áno, vytvorte definíciu vašej skupinovej identity.	

Pojem **identita** patrí v súčasnosti medzi mimoriadne frekventované slová. Identita označuje stotožnenie sa jedinca s určitým celkom na základe znakov, ktoré vedome či podvedome prijíma za svoje.²⁷ Jej integrálnou súčasťou sú kultúra a jazyk. Prostredníctvom jazyka prijímame kultúrny svet iných a odovzdávame im náš, čím rozširujeme horizonty nielen našej identity, ale aj identity iných osôb.²⁸ Moderný svet je svetom rozličných kultúrnych identít. Niektoré identity sa otvoria vzájomnému prenikaniu a iné naopak, hľadajú imunitu voči inému a odlišnému. Identita predstavuje relatívnu uzavretosť a akceptáciu jedinečného. Nie je možné naučiť sa ju, dá sa iba odkryť odoberaním nepodstatného a odhalením podstaty.

²⁷Slatinská – Pecníková, 2017, s. 16

²⁸Balák, 2006, s. 248

Koncept identity zaujal v kultúrnych štúdiách ústredné postavenie v 90. rokoch 20. storočia. V súčasnosti existuje bohatý inventár definícií a názorov vzťahujúcich sa k tomuto, dnes tak často používanému, pojmu. Český pedagóg **Jan Průcha** identitu definuje ako:

*„pocit prežívania príslušnosti jedinca k určitému spoločenstvu (etniku, národu, rase), s ktorého hodnotami, normami či inými črtami sa stotožňuje“.*²⁹

Identitou sa zaoberajú rôzne spoločenskovedné disciplíny. Venuje sa jej psychológia, sociológia a aj filozofia. Je aj predmetom záujmu niektorých interdisciplinárnych výskumov, ako je napríklad sociálna psychológia a sociálna antropológia. Každá z vied pristupuje k tomuto pojmu inak, no v centre každého skúmania stojí človek ako spoločenský tvor. V kultúrnych štúdiách identitu nevnímame ako fixnú „vec“, ale skôr ako proces „stávania sa“. Tento proces je založený na podobnosti a rozdielnosti. Podľa **Stuarta Halla**, sociológa a priekopníka kultúrnych štúdií, identita môže byť ovplyvnená históriou a kultúrou, a teda nie je hotovým výrobkom, ale skôr neustále prebiehajúcim procesom výroby.³⁰

Pri skúmaní identity existujú dva hlavné prúdy:

- **primordialistický (esencialistický):** predpokladá, že podstata identity je človeku daná narodením, materinským jazykom, príbuzenskými vzťahmi, zvykmi a tradíciami, spoločnými predkami, rasou, etnickým a náboženským spoločenstvom a má nemenný základ.
- **inštrumentalistický (konštruktivistický):** vychádza z predpokladu, že identita je sociálny výtvor, teda sa tvorí, buduje, prípadne mení v priebehu celého života. Inštrumentalistické chápanie predpokladá, že väzby osoby k spoločenstvu sú dané úžitkom a praktickými, prevažne, ekonomickými a politickými výhodami. Príkladom inštrumentálneho spoločenstva je napríklad politická strana, zamestnávateľské odbory, profesijné a záujmové združenia a športové kluby.

²⁹Průcha, 2010, s. 120

³⁰Hall, 1994, s. 222

V súčasnej individualizovanej spoločnosti teda dochádza k presunu dôrazu od primordiality, t.j. od tej stránky identity, ktorá je daná, trvalá, zdedená, pevná, k inštrumentalite, t.j. k takému základu identity, ktorý si človek sám volí, utvára, vyberá. Neznamená to, že myšlienky esencializmu nie sú stále živé a dôležité, pričom sa začína akceptovať názor, že tieto dva prístupy ku skúmaniu identity sa navzájom úplne nevylučujú. Identita môže mať rôzne podoby, napr. národná, etnická, religiózna, ale aj novodobé podoby identity ako virtuálna, resp. digitálna, interkultúrna a hybridná identita.

2.3.1 Národná identita

Identita je kľúčom k pochopeniu človeka ako bytosti, ale aj k pochopeniu spoločenských, v ktorých žije. Národná identita sa viaže silnejšie na primordiálne aspekty viažuce sa na rasu, predkov, spoločný jazyk, náboženstvo, teritórium. Možno ju definovať ako identitu človeka, ktorý vníma svoju príslušnosť k určitému národu alebo štátu, a teda sa spája s pocitom spolupatričnosti. Z funkčného hľadiska ju môžeme zaradiť medzi hlavné identity. Národná identita, tak ako všetky ostatné identity, sa odzrkadľuje aj v jazykovom prejave jednotlivca pri rôznych formálnych a neformálnych príležitostiach. Z obsahového hľadiska ide o zdôrazňovanie rozdielov medzi príslušníkmi vlastného národa a inými národmi, pripomínanie spoločnej minulosti, prejavy citového vzťahu ku svojej krajine, vyzdvihovanie národnej kultúry a stotožnenie krajiny a národa do jedného celku.³¹ Národná identita sa viaže na teritórium, históriu a národné povedomie členov krajiny.

2.3.2 Nadnárodné formy identity

Otázka identity je najmä v európskom kultúrnom priestore aktuálnym problémom a to pod vplyvom napätia, ktoré prináša multikulturalizmus a pluralita, ako aj vzájomné nepochopenie rozličných kultúrnych identít.³² Európska identita je pojem širší ako národná identita. Je založená na princípe zjednotenia v rôznorodosti. Väčšina obyvateľov Európskej únie preferuje svoju národnú identitu pred identitou európskou. Obrat nastáva u mladých ľudí, ktorí sa častejšie identifikujú ako Európania.³³ Európska únia neustále rozširuje svoje územie, a pod týmto vplyvom sa mení identita jednotlivých národov. **Samuel P. Huntington**

³¹Hrivíková, 2010, s. 93

³²Balák, 2006, s. 237

³³Sekan - Gabura, 2013, s. 131

rozdelenil svet do civilizačných celkov, ktoré vytvárajú akési nadnárodné formy identity. Toto rozdelenie na jednej strane pomáha jednotlivé celky klasifikovať na základe podobných kultúrnych parametrov, ale na strane druhej nezohľadňuje špecifickosť a unikátnosť individuálnych krajín. Taktiež prispieva k vytváraniu a upevňovaniu stereotypov a predsudkov.

2.3.3 Religiózna (náboženská) identita

Religiózna identita býva často spájaná s celkovým spôsobom života. Možno ju skúmať z historickej perspektívy ako príslušnosť ku konkrétnemu vierovyznaniu, teda z hľadiska konfesie. Náboženská identita jednotlivca by mala spočívať v tom, že človek vie, ako byť veriacim, ctí si svoju cirkev a rešpektuje ostatné náboženstvá. Zatiaľ čo modernizácia spoločnosti predpokladala sekularizáciu a odklon od cirkvi, v postmodernej spoločnosti, práve vplyvom globalizácie, možno pozorovať návrat k religiozite. Dnes neuvažujeme o religiozite iba z náboženského hľadiska, ale hovoríme aj o duchovnej identite, ktorá nemusí byť naviazaná na náboženské štruktúry. Religiózna identita sa môže prelínať aj s etnickou identitou, a to najmä v krajinách s výrazným etnickým zastúpením.

2.3.4 Etnická identita

Výskum etnickej identity v západných sociálnych vedách akceleroval po znovuzaložení etnických hnutí v 60. rokoch 20. storočia. Spoločenská nerovnosť, ktorá bolo založená aj na etnickej príslušnosti, viedla k posilneniu etnickej hrdosti. Ľudia mali potrebu združovať sa na základe etnicity a identifikovať sa so svojím etnikom.

Etnickú identitu možno chápať ako súhrn vlastností, ktoré považujú členovia etnického spoločenstva za odlišujúce sa od iných, a ktoré je možné aj objektívne určiť, a taktiež ako sebareflexiu, pociťovanie etnickej odlišnosti a vedomie príslušnosti k určitému etniku.

Za komponenty etnickej identity možno považovať sebaoznačenie za člena etnickej skupiny, prežívanie etnickej príslušnosti, postoje k etnickej skupine a účasť v etnických aktivitách.³⁴ Etnická identita sa pre jedinca stáva dôležitou pri stretnutí s ľuďmi s odlišnou etnicitou a kultúrou. Etnicita je človeku pripísaná, nevyberá si, do ktorej etnickej skupiny sa narodí, ale aj zvolená, môže si vybrať, akú dôležitú úlohu bude mať pre

³⁴Bačová, 1996, s. 47

jeho celkovú identitu. **Viera Bačová** upozorňuje, že niekedy sa zdá, že etnické členstvo je dané „raz navždy“ a nemožno pred ním „utiecť“, najmä ak ide o etnické skupiny, ktoré sú terčom predsudkov.³⁵ Otázka etnickej identity je dôležitá v etnicky rôznorodej spoločnosti, avšak v extrémne heterogénnej spoločnosti sa jej neprikladá až taký význam. Byť „odlišným“ v multikultúrnej spoločnosti nie je ničím výnimočným. Identita sa v minulosti primárne formovala na náboženskom a etnickom základe, dnes prechádza „moderným“ prerodom k identite budovanej na kultúrnom princípe.

2.3.5 Kultúrna a interkultúrna identita

Identita je jav, ktorý je viazaný na kultúru. Význam kultúrnej identity v súčasnom svete narastá v porovnaní s ostatnými dimenziami identity.

Kultúrnu identitu môžeme zdefinovať aj ako „komplex znakov charakterizujúcich totožnosť a odlišnosť kultúr, ich vzájomné vplyvy a pôsobenie na utváranie socio-kultúrnych štruktúr.“³⁶

Každá kultúrna identita by mala mať „jadro, ktorým by mohlo byť vedomie vlastnej historicity a autenticity“.³⁷ Autenticita kultúrnych zdrojov spočíva v identifikácii, hodnotení a interpretácii ich hodnôt. Historicita predstavuje reflektovanie mýtov a dejinných udalostí. Dôležitou súčasťou kultúrnej identity je aj kultúrne dedičstvo, ktoré je aj jedným z jej definujúcich faktorov.

Oboznamovanie sa s cudzími kultúrami a ich minulosťou je základom zdravej interkultúrnej identity. **Interkultúrna identita** prevyšuje kultúrnu identitu viažucu sa na jednu kultúru. Zahrňuje vitálny komponent emocionálnej identifikácie nelimitovaný jednou sociálnou skupinou alebo kultúrou.³⁸ Interkultúrna identita sa nesnaží odstraňovať kultúrne odlišnosti, ale skúma ich tvorbu, reakcie a transformácie.³⁹ V súčasnosti je nevyhnuté nadobúdať a zdokonaľovať interkultúrne kompetencie, pretože nám pomáhajú prekonávať interkultúrne strety. Jedinec, ktorý je interkultúrne kompetentný, je schopný rozpoznať

³⁵ibid, s. 38

³⁶Foltinová, 2011. *Fenomén kultúrnej identity v procese kultúrne udržateľného rozvoja*. [online]

³⁷ibid

³⁸Slatinská – Pecníková, 2017, s. 22

³⁹ibid, s. 23

a rešpektovať „inakosť“, ktorá obohacuje jeho život najmä po duchovnej stránke, čím prispieva ku kultivovaniu jeho interkultúrnej identity.

Mnohí ľudia dnes žijú medzi dvomi kultúrami, čo sa odzrkadľuje aj na ich identite, ktorá sa formuje na základe transnacionálnej a transkultúrnej skúsenosti. Miešanie kultúr má za následok aj vznik nových tzv. hybridných identít.

2.3.6 Hybridná identita

V súvislosti s uvedenými druhmi identity sa v ostatných rokoch začína používať aj úplne nové terminologické označenie – hybridná identita. Koncept hybridity sa stal súčasťou kultúrnych štúdií v 90. rokoch 20. storočia. Podstatou hybridity je miešanie pôvodne oddelených kultúrnych prvkov, ktoré vedú k vzniku nových hybridných foriem. Hybrid je druh nového „kultúrneho taviaceho sa kotla“, v ktorom zanikajú jedinečné kultúrne rozdiely.⁴⁰ Hybrid znamená, že niečo čisté alebo autentické s vlastnou tradíciou sa vytratilo.

Pojem hybridita sa spája najmä s prácou **Homiho K. Bhabhu**. Identita je podľa neho formovaná triedou, rasou, rodom, ale aj tým, čo označuje ako *overlap*⁴¹. Ide o osobný rozmer identity, ktorá dovoľuje „pootvoriť dvere k iným sféram“⁴². Bhabha označil tento jav ako „*third space*“⁴³, kde nová identita nie je len súčtom dvoch častí, ale niečoho viac.

Ľudský hybrid je kríženec dvoch druhov, dvoch kultúr, rás alebo náboženstiev. Výsledkom tohto kríženia je hybridná identita tzv. tretia entita, tretí hybridný druh alebo nová transkultúrna forma.⁴⁴

Hybridná identita charakterizuje jedinca, ktorý má zmiešaný rasový a etnický pôvod, formuje sa na dvoch úrovniach – biologickej a kultúrnej (zmes odlišných kultúr).

Hybridná identita sa stala námetom mnohých filmov a kníh, napríklad Oskarom ocenený *Milionár z chatrče* (*Slumdog Millionaire*, 2008) alebo *Blafuj ako Beckham* (*Bend It Like Beckham*, 2002). Aj v literárnom svete je dnes množstvo autorov, ktorí majú hybridnú identitu. Ich prínos spočíva najmä v tom, že disponujú lepšou schopnosťou vidieť

⁴⁰Hynes, 2000, s. 32 (citované podľa *Hybrid Identities in a Globalised World*). [online]

⁴¹Bhabha, 1994, s. 56

⁴²Lanský, *Síla překrucování stereotypů. Postkoloniální bhabhovské inspirace pro naši dobu*. [online]

⁴³Mambrol, 2016. *Homi Bhabha's Concept of Hybridity*. [online]

⁴⁴ibid

a pochopiť veci z odlišných uhlov pohľadu. Tento dvojité pohľad pomáha lepšiemu a ľahšiemu pochopeniu kultúrnych odlišností. Spôsobuje to tzv. „dvojité vedomie“⁴⁵. Slabou stránkou takýchto osobností je to, že niekedy nie sú schopní nájsť si miesto v živote. Nevedia, do ktorej kultúry patria. V memoároch *Dreams from my father* (1995) Barack Obama priznáva, že je ťažké získať vlastnú identitu, keď ste „uväznený v dvoch svetoch“⁴⁶. Spôsobuje to neustály boj a tenzie medzi jednotlivými identitami.

Myšlienka hybridnej identity zaujala odbornú verejnosť, ale oslovila aj populárnu kultúru. Prenikla do literatúry, filmového a módného priemyslu. Globalizácia prináša väčšie možnosti medzikultúrnych kontaktov, čím vytvára multikultúrne spoločnosti. Výsledkom je, že čoraz viac sa stretávame s jednotlivcami, ktorí patria do viac ako jednej kultúry.

⁴⁵Sandest, *Some Thoughts on Hybrid Identity*. [online]

⁴⁶Obama, 1995, s. 15

Úloha č. 3

Ste dieťa migrantov. Matka je Slovenka, otec Angličan a vy ste sa narodili v tretej krajine, ktorá nie je ich krajinou pôvodu. Vaši rodičia odišli do tejto krajiny za lepším životom. V tejto krajine ste začali chodiť do školy, kde sa učíte o dejinách, kultúre a literatúre krajiny, v ktorej ste sa narodili. Prvou reakciou v škole je to, že nechcete byť iní ako spolužiaci a začnete odmietať vašu pôvodnú (slovensko-anglickú) kultúru, tradície, odievanie, zvyky. Následne sa obrátite proti kultúre, v ktorej ste sa narodili a začnete si brániť vlastnú identitu. Neviete sa vyrovnávať so situáciou, vaša identita je rozpoltená. Pokúste sa odpovedať na nasledujúce otázky:

1. Ako by ste zadefinovali vašu identitu, keby ste boli na mieste spomínaného dieťaťa?
2. Aké sú praktické dôsledky vyššie uvedenej situácie na samotné dieťa, jeho/jej rodinu, kamarátov, školu a pod.?
3. Aké možnosti vám poskytuje vaša zmiešaná identita?
4. Aké sú pozitíva života medzi viacerými kultúrami?
5. Aké sú negatíva života medzi viacerými kultúrami?

2.3.7 Digitálna identita

Identita človeka je primárne spojená s prostredím, v ktorom sa narodí. Tieto podmienky do určitej miery určujú život jedinca. Časom sa vyvíja inštitucionálny aspekt identity, ktorý umožňuje človeku vyberať si na základe vlastných rozhodnutí, čo bude formovať jeho identitu. V dnešnej dobe ľudia trávajú čoraz viac času v digitálnom svete. Digitálny priestor, ktorý jednotlivец prijíma, je úzko spätý s modernou kultúrou, odlišnou od toho, v ktorej sa jedinec narodil a vyrastal. Digitálna identita je založená na nových technológiách, ktoré majú určujúci charakter v

živote človeka.⁴⁷ Najznámejšie z digitálneho priestoru sú sociálne siete, v ktorých používatelia buď odhalia svoju identitu používaním vlastného meno, alebo si vytvoria prezývky, resp. fiktonymá. Prezývka sa považuje za neoficiálne pomenovanie jednotlivca, ktorá odzrkadľuje jeho duševné a iné charakterové vlastnosti⁴⁸ a fiktonymum má za úlohu utajiť skutočnú identitu nositeľa mena. Pri používateľoch sociálnych sietí je to v rozpore s podstatou fungovania sociálnych sietí, pretože, ľudia, ktorí chcú s nimi zdieľať spoločné zážitky, fotky, komentáre, musia nevyhnutne poznať identitu týchto utajených používateľov.⁴⁹ Pre našu budúcnosť sú dôležitejšie iné spôsoby využitia digitálneho priestoru než sú sociálne siete. Digitálny priestor využívame na vzdialenú prácu, vzdelávanie, spoluprácu vo virtuálnych tímoch, účasť na videokonferenciách a pod. Všetky tieto aktivity spája spoločný koncept, ktorým je **digitálna identita**, ktorú možno považovať za kompilát informácií o osobnosti jednotlivca vo virtuálnom prostredí.

	Úloha č. 4	
Predstavte si, že môžete byť kýmkoľvek alebo čímkoľvek. Vo virtuálnom svete sa vaša predstava môže stať skutočnosťou. Pokúste sa vytvoriť svoju vlastnú prezývku alebo fiktonym. Vysvetlite, čo vás inšpirovalo k jej/jeho vytvoreniu?		

Každá **kultúra** má svoje „hranice“, ktoré prepúšťajú, ale aj zastavujú iné kultúrne vplyvy. Môžeme ich prirovnať k Popoluške, ktorá „*oddeľuje to, čo prijíma za svoje, od toho, čo sa jej javí ako cudzie*“⁵⁰. Miešanie kultúr nie je ničím novým, nový je iba výsledok, ktorý vzniká z tohto miešania. Novodobý fenomén je aj **identita**, ktorý v období stredoveku neexistoval, v takej podobe ako ho poznáme dnes. V agrárnej spoločnosti boli ľudia viazaní sociálnou triedou, náboženstvom a miestnymi väzbami k panstvu. Toto všetko sa začalo meniť vplyvom industriálnej spoločnosti, staré väzby sa rozviazali a spoločnosť potrebovala nové, odlišného druhu, ktoré by ju

⁴⁷Pecníková, 2018, s. 64 - 65

⁴⁸Krško, 2016, s. 40

⁴⁹ibid, s. 46

⁵⁰Fobelová, 2000, s. 27

spájali a držali pohromade. Boli to práve jazyk a kultúra, ktoré dokázali vytvoriť nové väzby tak, aby ľudia spolu komunikovali a žili spoločne v modernej multikultúrnej spoločnosti.

V súvislosti s identitou sú známe a široko diskutované myšlienky **Samuela P. Huntingtona** (2001), ktorý upozorňuje na to, že väčší dôraz kladený na kultúrnu identitu je do značnej miery výsledkom sociálno-ekonomickej modernizácie, a to tak na individuálnej rovine, kde dislokácia a odcudzenie vyvoláva potrebu zmysluplnejších identít, ako aj na rovine spoločenskej, kde rast potenciálu a moci nezápadných spoločností podnecuje v týchto krajinách revitalizáciu domácej identity a kultúry.⁵¹ Identitu možno podľa neho definovať iba vo vzťahu k „inému“. Integrálnou súčasťou identity je kultúra, ktorej úlohou je človeka kultivovať a rozvíjať v ňom kultúrne hodnoty. Pestovanie povedomia o iných kultúrach a ich hodnotách, rozvíjanie interkultúrnej kompetencie, oboznámenie sa s pravidlami slušného správania a ovládanie umenia kultúrnej diplomacie vedú k úspešným výsledkom na medzinárodnom poli.

⁵¹Huntington, 2001, s. 144

Diskusia

Aké prvky najčastejšie charakterizujú kultúru?

Akú úlohu zohráva náboženstvo v kultúre?

Ktoré štáty sú západne orientované, ale ich obyvateľstvo sa pridŕžiava tradícií a vyznáva pôvodné hodnoty?

Prečo kladieme väčší dôraz na kultúrnu než národnú identitu?

Aké sú výhody, resp. nevýhody používania prezývky alebo fiktonymu?

Odporúčaná literatúra pre detailnejšie skúmanie kultúry a identity

FOBELOVÁ, D. 2000. *Kultúra v živote človeka*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2000. 96 s. ISBN 80-8055-404-8.

FUKUYAMA, F. 2019. *Identita*. Bratislava: Premedia, 2019. 178 s. ISBN 978-80-8159-753-4.

GAŽOVÁ, V. 2009. *Úvod do kulturológie*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009. 107 s. ISBN 80-7121-315-4.

HUNTINGTON, S. 2001. *Sršet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.

SLATINSKÁ, A. – PECNÍKOVÁ, J. 2017. *Jazyk – kultúra – identita. Vybrané aspekty interkultúrnej identity*. Banská Bystrica: Belianum, 2017. 124 s. ISBN 978-80-557-1284-0.

3 MEDZINÁRODNÉ KULTÚRNE VZŤAHY, DIPLOMACIA A DIPLOMATICKÝ PROTOKOL

„Najúžitočnejšia je diplomacia vtedy, keď je cesta najhrboľatejšia, dokáže totiž uhladiť terén tak, aby sa na cestu vošli obaja protivníci.“

Madeleine Albright

	Otázky na zamyslenie a úvodnú diskusiu	
	Ako by ste zadefinovali vzťah?	
	Aký je podľa vás rozdiel medzi medzinárodnými a medzinárodnými kultúrnymi vzťahmi?	
	Kto je hlavným aktérom medzinárodných vzťahov?	
	Kto je hlavným aktérom medzikultúrnych vzťahov?	
	Ktorá medzinárodná organizácia dohliada na zachovanie celosvetového mieru, bezpečnosti a rozvíja medzikultúrne vzťahy na najvyššej úrovni?	

3.1 Medzinárodné vzťahy

V súčasnosti médiá sprostredkujú široké spektrum udalostí, ktoré sa odohrávajú medzi jednotlivými vládami, štátmi, kultúrami a obyvateľmi. A tak vznikajú rôzne interakcie, ktoré môžeme všeobecne pomenovať slovom vzťah. Vzťah v sebe obsahuje skupinu nepísaných pravidiel, očakávaní, hraníc, možností v rámci koexistencie na svete a spoločného fungovania v ňom.

Vzťah možno zjednodušene zadefinovať ako interakciu medzi dvomi, alebo viacerými entitami.

Skôr než si priblížime problematiku medzinárodných kultúrnych vzťahov, je dôležité venovať pozornosť medzinárodným vzťahom, ktoré môžeme zadefinovať ako formu spoločenských vzťahov.

Medzinárodné vzťahy môžu byť politické, ekonomické, právne, vojenské, diplomatické, kultúrne a pod., pričom predstavujú vzťahy medzi štátmi navzájom, medzi skupinami štátov, spoločenskými, politickými a ekonomickými organizáciami, záujmovými skupinami, národmi a jednotlivcami na medzinárodnej úrovni.⁵²

Medzinárodné vzťahy predstavujú aj štúdium vzťahov a interakcie medzi krajinami, vrátane aktivít a politiky národných parlamentov, medzinárodných organizácií, mimovládnych organizácií ako aj nadnárodných korporácií. Taktiež sú vnímané ako súčasť politickej vedy, ale tiež ako predmet štúdia historikov, ekonómov a kulturológov. Ako vedná disciplína, medzinárodné vzťahy, skúmajú, analyzujú a definujú zahraničnú politiku jednotlivých štátov a politické vzťahy medzi štátmi navzájom.

Vzťah vyjadruje určitú závislosť alebo interdependenciu medzi dvomi alebo viacerými subjektmi. Konanie jedného subjektu pôsobí tak, že ovplyvňuje konanie druhého subjektu a naopak. Pokiaľ sa takéto konanie uskutočňuje na medzinárodnej úrovni, do tejto interakcie vstupuje aj kultúra jednotlivých aktérov a tá spolu s diplomaciou zohráva dôležitú úlohu.

3.2 Medzinárodné kultúrne vzťahy

Medzinárodné kultúrne vzťahy sú otvorené procesy, do ktorých štáty, medzinárodné organizácie, kultúrne inštitúcie, alebo iní aktéri vstupujú. Kultúrne systémy jednotlivých aktérov ovplyvňujú ako sa tieto vzťahy budú vyvíjať. História, kultúra a spoločenský vývoj jednotlivých národov predstavujú určité limity medzinárodných kultúrnych vzťahov. Štátne hranice jednotlivých krajín nie sú hranicami kultúry. Avšak medzinárodné kultúrne vzťahy sú geografickými hranicami ovplyvnené. Na rozdiel od nich, **medzikultúrne**, resp. **interkultúrne vzťahy** prekračujú hranice jednotlivých štátov, ale je možné ich skúmať aj v rámci jedného národa ako vzťahy medzi rôznymi kultúrami vyskytujúcimi sa na jednom území, či už ide o vzťah dominantnej kultúry so subkultúrami, alternatívnymi alebo marginalizovanými kultúrami. **Marta B. Zágoršeková** uvádza, že aj medzikultúrne vzťahy sú limitované. Tieto limity predstavujú autochtónne princípy:

⁵²Ježová, 2015, s. 9

1. **fakt historickej diverzity kultúr,**
2. **nerovnomernosťou vývoja civilizácie,**
3. **atributívna zakotvenosť kultúr v diferencovanom procese etnogenézy národov.**⁵³

Pri skúmaní medzinárodných kultúrnych vzťahov je potrebné zohľadňovať aj celosvetové trendy smerujúce k unifikácii pravidiel takých aktérov ako medzinárodné korporácie, transnacionálne korporácie, koncerny, finančné inštitúcie a pod. Všetky cieľavedomé stratégie a intervencie do medzikultúrnych procesov závisia aj od preferovanej identity a kultúrnych vzorcov, podľa ktorých jednotliví aktéri konajú, či ide o individua, skupiny, alebo národné a nadnárodné inštitúcie, resp. organizácie.

Kultúra je otvorený systém, ktorý umožňuje, aby medzi kultúrami sveta prebiehali interakcie a tranzitívne difúzie. Jednotlivé zložky a elementy kultúry zodpovedajú za stabilitu kultúry, resp. variabilitu a transformáciu. Za najdôležitejšie ukazovatele národnej kultúry možno považovať jazyky a náboženstvo. V krajinách, v ktorých má náboženstvo dominantnú funkciu, ho považujeme za nositeľa identity danej kultúry a jej stability. Štát má obmedzené možnosti regulovať kultúrnu identitu spoločnosti, ako aj jej členov, lebo medzi štátom ako mocenskou inštitúciou a spoločnosťou ako prirodzenou inštitúciou sú podstatné rozdiely.⁵⁴ Stabilita štátu je podmienená mocenskými záujmami a rozhodnutiami. Spoločnosť je živý socio-kultúrny organizmus, riadi sa dávno „zakorenými“ pravidlami, hodnotovými preferenciami, ktoré sú prejavom zvyklostí jednotlivcov a nie je ich možné odcudziť mocenskými nástrojmi. Vhodným príkladom je Turecko, ktoré sa vyznačuje westernizáciou, ale jeho obyvatelia sú prevažne nezápadnej moslimskej identity. O westernizáciu sa pokúšal aj posledný iránsky šach Mohammad Rezá Pahlaví. Irán v 70. rokoch prekvital, ale bežní Iránci vnímali šachove vybudovanie „veľkej civilizácie“ ako veľkú nespravodlivosť a krádež. Šach sa pokúšal nanútiť západný spôsob života spoločnosti pripútanej k celkom iným tradíciám a hodnotám. Aj v Európe mnoho krajín prechádza procesom transformácie. Napríklad Slovensko sa ako štát radí medzi západné krajiny, avšak u niektorých obyvateľov pretrvávajú pozostatky socialistickej minulosti a pociťujú náklonnosť k východnej, v tomto prípade, ruskej ideológii. Kultúrna rozpoltenosť nespočíva v mocenských inštitúciách, ale vo vzťahu medzi štátom a potrebami a záujmami jeho obyvateľov. Štát má právomoc udeliť určitým elementom

⁵³Zágoršková, 2011, s. 45

⁵⁴ibid, s. 48

kultúry nový politický status, môže povýšiť určitý jazyk na úroveň štátneho jazyka, alebo zmení status určitého náboženstva a vyhlási ho za štátne náboženstvo.

V súčasnom procese globalizácie medzinárodných kultúrnych vzťahov sme svedkami prehĺbovania kultúrnych interakcií medzi jednotlivými aktérmi. V tomto procese je dôležité efektívne vybalansovať vnútorné a medzinárodné dimenzie vlastnej kultúry a identity.

3.3 Typológia medzikultúrnych vzťahov

Kultúra slúži človeku ako jedinečný nástroj jeho adaptácie na prírodné prostredie. V procese vývoja a formovania spoločnosti sa človek najprv snažil vymedziť voči živým bytostiam v prírode. Slúžila mu na to mágia, totem, mýty a náboženstvo. Už v tomto období pozorujeme diferenciáciu bipolarity „my“ verzus „oni“. Človek odlišoval svoju vlastnú ľudskú identitu voči zvieratám. Kultúra a jej odlišnosti vstupujú do týchto procesov formovania ľudskej identity, keď začína stretávať „iných“, „cudzie“ a „odlišných“ ľudí, od ktorých sa spočiatku izoloval.

3.3.1 Izolacionizmus

Izolacionizmus je historicky prvým typom medzikultúrnych vzťahov, ktorý prispel k tomu, že sa kultúrna diverzita ľudstva stabilizovala a konsolidovala na etnogenetickej úrovni. Pozitívum izolacionizmu spočíva v tom, že vytvoril priestor pre určitú kultúru, aby dokázala rozvinúť všetky svoje dimenzie. Žiadna kultúra nevznikla zo dňa na deň, preto je na tento proces potrebný dlhý čas (stáročia, resp. tisícročia). Izolacionizmus prispel k vybudovaniu silných kultúr s bohatou tradíciou. Keby sa niektoré kultúry, ako napríklad čínska alebo japonská, neizolovali, pravdepodobne by nedospeli k takému významnému rozvoju. Iba krajiny s hlbokými národnými koreňmi, sebavedomím a asertivitou sa dokážu „brániť“ prenikaniu cudzieho kultúrnych elementov. Japonsko na svojom území považuje cudziu kultúru za nežiadúcu. Necítia potrebu svoj postoj vysvetľovať a ani sa zaň ospravedlňovať. Japonci majú silne vyvinutý zmysel pre národ a japonskú identitu. Majú veľké kultúrne dedičstvo a nedovolia, aby do ich kultúry prenikali národy, ktorých kultúrne dedičstvo a identitu považujú za nepevné.

K budovaniu veľkolepých civilizácii prispeli aj špecifické kultúrne faktory, ktoré ovplyvnili dynamiku vzťahov medzi endogénnymi a exogénnymi procesmi. Medzi ne zaradíme napr. etnický, resp. národný jazyk. Avšak jazyk, ktorý sa uzavrie do seba a zabráni akémukoľvek vonkajšiemu vplyvu, stagnuje a vlastne sa dobrovoľne odsúdi k zániku. Osud kultúr i národov, ktoré nereagujú na komunikačné výzvy, je podobne smutný.⁵⁵ Napriek tomuto tvrdeniu, krajiny ako Japonsko alebo Severná Kórea stále napredujú a rozvíjajú sa, pretože dokážu kontrolovať konanie a ovplyvňovať myslenie svojich obyvateľov. Taktiež im k tomu pomáha aj geografia. Niektoré veľké štáty, ako napr. Francúzsko, dlhodobo presadzuje frankofónnu politiku ako nástroj svojej zahraničnej politiky, či už v Európe, Afrike alebo Kanade. Malé štáty, ako napríklad Slovensko, kreujú svoju jazykovú politiku ako súčasť vnútornej politiky, pričom bazirujú na politickom statuse slovenského jazyka a jeho difúziu do medzinárodného prostredia prenechávajú v kompetencii univerzít a iných vzdelávacích inštitúcií v zahraničí.⁵⁶ Na druhej strane, Slovensko preberá množstvo cudzojazyčných pojmov najmä z angličtiny.

3.3.2 Difúzia

Difúzia je druhým typom medzikultúrnych vzťahov. Z kulturologického pohľadu na medzinárodné vzťahy je zaujímavé, že šírenie jednotlivých typov kultúr medzi národmi má mnoho aktérov. Okrem štátov a medzinárodných organizácií zaradíme medzi nich nositeľov medzikultúrnych difúzií, a to obchodníkov, misionárov, migrantov, pracovné sily, ozbrojené sily, turistov, športovcov, umelecké agentúry, kultúrne inštitúcie, diplomatov a pod. **Difúzia** znamená prenikanie nových kultúrnych prvkov do pôvodnej kultúry s tým, že jej jadro ostáva nemenné. Pri difúzii ide o nenásilné obohatenie pôvodnej kultúry a adresátom ponecháva možnosti, čo bude z nového podnetu akceptovať a čo nie. Difuzionistická paradigma interpretácie medzikultúrnych vzťahov predpokladá, že v procese šírenia nového kultúrneho vplyvu sa pôvodná kultúrna tradícia nezničí, ale naopak, obohatí sa o nové podnety.

⁵⁵Huťková, 2009, s. 45

⁵⁶Zágoršeková, 2011, s. 53

3.3.3 Penetrácia

Vnucovanie cudzieho náboženstva alebo ideológie násilným spôsobom, ktorý má na pôvodnú kultúru deštruktívny vplyv sa považuje za **penetráciu**. Penetračné šírenie kultúr medzi štátmi a národmi vedie k tomu, že pôvodné elementy domácej kultúry sú odstránené novou politikou štátu. Medzi najčastejšie prejavy penetrácie patrí pálenie kníh, deštrukcia pôvodných kultúrnych pamiatok, prenasledovanie, genocída a pod.

Kultúra zohráva dôležitú úlohu v zahraničnej politike a medzinárodných vzťahoch. Globalizácia mala ľudí primknúť bližšie k sebe, ale naopak, stala sa inšpiráciou budovať bariéry. Spolupráca v oblasti kultúry pomáha búrať „múry“ medzi krajinami a ľuďmi. **Federica Mogheriniová** tvrdí, že „*kultúra je sila, ktorá dokáže ľudí spájať (najmä mladých) a zlepšovať vzájomné porozumenie. Takisto môže byť motorom pre hospodársky a sociálny rozvoj.*“⁵⁷ Kultúra má za úlohu vytvárať „mosty“ a tak spájať ľudí a národy. Stala sa hybnou silou hospodárskeho rastu, najmä vďaka kreatívnemu priemyslu, rozvoju kultúrnych inštitúcií a cestovému ruchu. Keďže spoločnosť 21. storočia čelí spoločným výzvam, kultúra môže pomôcť, aby boli národy jednotné a spoločne bojovali proti radikalizácii a nadviazali spojenectvo proti tým, ktorí sa snažia budovať „múry“. Preto musí mať diplomacia, najmä kultúrna diplomacia a interkultúrny dialóg kľúčový význam.

	Úloha č. 5	
	Ste na čele krajiny a Vaším cieľom je modernizovať ju. Váš ľud sa pridrižiava tradícií a hlboko zakorenených hodnôt. Akú stratégiu by ste zvolili, aby ste ich presvedčili o pozitívach Vášho zámeru?	

⁵⁷Nová stratégia na vyzdvihnutie kľúčovej úlohy kultúry v medzinárodných vzťahoch EÚ. Tlačová správa. 2016. [online]

3.4 Historický pohľad na vývoj diplomacie

Korene diplomacie siahajú hlboko do histórie, až do obdobia pred našim letopočtom, keď si egyptskí panovníci vymieňali diplomatickú korešpondenciu na hlinených doskách. Za najstarší dokument medzinárodného práva vo forme mierovej a spojeneckej zmluvy sa považuje zmluva medzi egyptským kráľom Ramsesom II. a chetitským kráľom Chattušilom III., uzatvorená v roku 1273 pred n.l.⁵⁸ V 19. storočí anglický egyptológ a archeológ **Flinders Petrie** objavil v El Amarna⁵⁹ vyše štyristo dosiek popísaných klinovým písmom. Tieto dosky dostali meno „*amarnské listy*“ a dokazujú, že faraóni už v 14. pred n. l. udržiavali živú diplomatickú korešpondenciu, najmä s kniežatami prednóázijských, na Egypte závislých nárazníkových štátov.⁶⁰ Tieto spôsoby korešpondencie sa rozširovali aj do iných krajín, napr. medzi starovekou Čínou a Indiou sa uzatvárali zmluvy o neútočení. V praxi diplomacia fungovala tak, že štát vyslal svojho posla, ktorý mal za úlohu odniesť správu do druhého štátu. Vzhľadom na kultúrne a náboženské odlišnosti medzi jednotlivými štátmi, už v tomto období dochádza k rešpektovaniu rôznorodosti. Avšak v niektorých prípadoch, keď sa objavili konflikty a dva štáty sa nedokázali dohodnúť, prizval sa tretí štát ako „rozhodca“.

Za predchodcu dnešnej modernej diplomacie považujeme diplomáciu starovekého Grécka. Diplomacia vznikla vplyvom širokého spektra vzťahov, ktoré sa realizovali medzi vtedajšími mestskými štátmi – polis. V 5. storočí pred n.l. starovekí Gréci poznali inštitút nedotknuteľnosti poslov, ktorí boli považovaní za osoby pod ochranou bohov. Rozoznávali tri druhy poslov:

1. **poslovia pôsobiaci v období vojen,**
2. **presbyteri, vzdelanci, pôsobiaci v mierových obdobiach a**
3. **proxéni, ktorí disponovali právami a výsadami, ktoré sú podobné súčasným diplomatickým výsadám a imunitě, a plnili hostiteľské a poradné funkcie.**

Poslovia doručovali správy a dokumenty v doštičkách nazývaných „diploma“ z čoho sa postupe vytvoril termín „diplomacia“.

Rimania prevzali diplomatické zvyklosti od Grékov. Poslovia boli v tomto prípade nazvaní „legáti“. Toto poverenie znamenalo dostať mimoriadnu poctu. Diplomacia slúžila Rimanom pri expanzii. Po zániku rímskeho impéria sa v Byzantskej ríši diplomacia využívala ako mierový prostriedok na oslabenie nepriateľov.

⁵⁸Ježová, 2015, s. 120

⁵⁹významné strednoegyptské archeologické nálezisko

⁶⁰Králik, 1999, s. 10

V období renesancie sa diplomacia ďalej vyvíjala. Nové prvky priniesli obchodné styky najmä s talianskymi mestskými štátmi, ako boli Benátky, Miláno alebo Florencia. Diplomacia bola realizovaná prostredníctvom stáleho diplomatického zastúpenia, ktoré v súčasnosti poznáme ako „konzuláty“. Moderná diplomacia dodnes používa mnoho prvkov diplomacie práve z tohto obdobia.

Významným míľnikom vo vývoji diplomacie je uzatvorenie Vestfálskeho mieru (1648), ktorým sa ukončila tridsaťročná vojna (1618 – 1648) medzi katolíckym a protestantským táborom v Európe. Výsledkom diplomatických rokovaní bolo zrovnoprávnenie protestantského vierovyznania s katolíckym. Avšak v tomto období sa začínajú prehľbovať hospodárske rozdiely medzi západnou Európou a východnou Európou.

Obdobie osvietenstva prinieslo zmeny vo vývoji diplomatického protokolu a etikety najmä vplyvom Francúzska a zavedením francúzštiny ako diplomatického jazyka. Diplomacia sa dlho riadila obyčajovým právom a nemala stanovené písané pravidlá.

Vo vývoji diplomacie zohral dôležitú úlohu Viedenský kongres (1814 - 1815), na ktorom zúčastnení diplomati (víťazi aj porazení) sedeli za jedným stolom a stanovili sa aj diplomatické hodnosti:

1. **veľvyslanec a na jeho úrovni pápežský nuncius alebo legát,**
2. **vyslanec,**
3. **Chargé d'affaires.**

Viedenský kongres sa považuje za prvý pokus o zavedenie tzv. konferenčnej diplomacie.

Moderné dejiny, vplyvom kongresu veľmocí a vstupom USA do 1. svetovej vojny, podnietili vznik tzv. demokratickej diplomacie, ktorej cieľom je vytvorenie systému kolektívnej bezpečnosti a zaručenie svetového mieru. Vznik medzinárodných organizácií sa nezaobišiel bez vzniku diplomatického práva. V roku 1919 vznikla Spoločnosť národov ako výsledok multilaterálnej diplomacie, ktorej cieľom bolo udržanie mierových dohôd a garantovanie ich plnenia. Úlohou Spoločnosti národov bolo zabezpečenie vzájomnej spolupráce medzi členskými štátmi, zamedzenie ďalších vojnových konfliktov a rozvoj medzinárodných vzťahov. Napriek značnému vplyvu Francúzska a Británie Spoločnosť národov nebola schopná plniť tieto úlohy, nedokázala zabrániť agresívnym krokom fašistickej vlády v Taliansku, nacistickej v Nemecku, ani militaristickej v Japonsku (vojenský konflikt s Čínou). Menšie členské štáty nemali prirodzene taký vplyv na chod a rozhodovanie organizácie, čo spôsobovalo napätie medzi nimi na jednej strane a Britániou a Francúzskom na strane druhej. Spoločnosť národov tak v súvislosti so

začiatkom druhej svetovej vojny v rokoch 1939 a 1940 stratila faktický význam. Formálne bola rozpustená v apríli 1946. Víťazné štáty druhej svetovej vojny sa rozhodli niektoré prvky a štruktúry Spoločnosti národov transformovať do novo vzniknutej Organizácie spojených národov, ktorá na činnosť Spoločnosti národov priamo nadviazala. Podpísanie Charty OSN (1945) malo veľký význam a prínos pre diplomáciu. Následne vznik Európskeho spoločenstva uhlia a ocele (1951), Európskeho hospodárskeho spoločenstva (1957) a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (1957), ako aj Európskej únie (1993) posunuli diplomáciu smerom k riešeniu hospodárskych a sociálnych otázok.

Dnešná diplomacia sa prispôsobuje trendom v medzinárodných vzťahoch. Rokovacie metódy sa nemenia, mení sa iba medzinárodné prostredie a zohľadňuje sa kultúrna odlišnosť jednotlivých subjektov. Spoločnosť 21. storočia sa transformuje na interkultúrnú spoločnosť, ktorej cieľom je podporovať a rozvíjať medzikultúrny dialóg. Uvedomenie si interkultúrnych rozdielov vedie k odstraňovaniu predsudkov. Lepším poznaním sa následne znižuje možnosť vzniku prípadných nedorozumení. Aktéri medzinárodných vzťahov sa snažia hľadať možnú spoluprácu a vyhýbať sa konfliktom. Na odstránenie prípadných nedorozumení slúži diplomacia a interkultúrna komunikácia.

3.5 Formy diplomacie

Diplomacia je oficiálna činnosť, ktorou sa uskutočňujú ciele a úlohy zahraničnej politiky štátu, vykonávaná je na to poverenými orgánmi, najmä hlavou štátu alebo vládou, ministerstvom zahraničných vecí a diplomatickými zástupcami štátu.

Základom diplomatických vzťahov je priateľský prístup k predstaviteľom druhej krajiny. Na medzinárodnej úrovni rozlišujeme dva prístupy k riešeniu konfliktov, a to „soft power“ a „hard power“. **Soft power** je schopnosť presvedčiť prostredníctvom hodnôt, kultúry a myšlienok a zároveň protiklad k **hard power**, ktorá na podmanenie si alebo donútenie používa vojenskú silu. *Soft power* sa opiera o tri hlavné piliere, a to o kultúru, hodnoty a zahraničnú politiku. Otvplyvňovať sa dá hrozbou, úplatkami, ale aj schopnosťou presvedčiť a vhodnými argumentmi získať na svoju stranu. Príkladom *hard power* bola napríklad vláda Sovietskeho zväzu počas komunizmu, okupácia Československa sovietskymi vojskami, invázia Sovietov do Afganistanu a pod. Avšak, v niektorých prípadoch je *hard power* rovnako dôležitá ako *soft power*. Je

nepravdepodobné, že by svetové veľmoci presvedčili teroristov pomocou *soft power*, ale môžu pôsobiť na bežných obyvateľov krajín, z ktorých teroristi pochádzajú. *Soft power* je relevantným prostriedkom pre umiernených moslimov. Je to spôsob ako zabrániť ďalším útokom. *Soft power* je protikladom sily, donútenia, sankcií, je jemnejšou cestou na dosiahnutie cieľov v diplomacii. Na dosahovanie svojich cieľov používa inštitúcie, hodnoty, kultúru a politiku, ktoré sú hlavnými nástrojmi kultúrnej diplomacie.

3.5.1 Bilaterálna a multilaterálna diplomacia

Do medzinárodných vzťahov vstupujú dva alebo viacero štátov naraz. Ich zahraničnú politiku a spôsoby negociácie upravuje bilaterálna a multilaterálna diplomacia, ktorú zaradujeme medzi základné formy diplomacie. **Bilaterálna diplomacia** patrí medzi najstaršie, pretože až do začiatku 20. storočia do medzinárodných vzťahov obvykle vstupovali dva štáty. Často sa používa aj pojem klasická alebo tradičná diplomacia, ktorá sa realizuje obvykle formálnou písomnou alebo telefonickou komunikáciou, osobným stretnutím ambasádorov, návštev ministrov a pod.

Multilaterálna diplomacia sa využíva pri negociáciách medzi viacerými aktérmi medzinárodných vzťahov. Túto formu diplomacie využívajú medzinárodné organizácie pri riešení spoločenských otázok. V súčasnosti patrí medzi kľúčové formy diplomacie. V minulosti bola uplatňovaná pri podpise Vestfalského mieru alebo počas Viedenského kongresu. Po prvej svetovej vojne nastala expanzia multilaterálnej diplomacie, keďže do medzinárodných vzťahov vstupovali viaceré štáty, ktoré dúfali v dlhodobu udržateľný svetový mier. Príkladom multilaterálnej diplomacie je Organizácia spojených národov.

3.5.2 Konferenčná (kongresová) diplomacia a parlamentná diplomacia

Konferenčnou (kongresovou) diplomaciou sa riadia predstavitelia vlád jednotlivých štátov počas medzinárodných kongresov. Taktiež ju využívajú vládne a medzivládne organizácie na medzinárodných konferenciách. Konferenčná (kongresová) diplomacia v sebe zahŕňa nielen samotné medzivládne konferencie a ich verejnú časť, ale aj neformálnu komunikáciu a neverejné stretnutia.

Parlamentná diplomacia je pojem užší ako konferenčná (kongresová) diplomacia, ktorá upravuje diplomatické aktivity parlamentných zhromaždení a predstavuje akýsi dialóg medzi poslancami parlamentov z rôznych štátov. Parlamentná diplomacia je uskutočňovaná výlučne predstaviteľmi zákonodarných orgánov.

3.5.3 Ekonomická diplomacia

Ekonomická, hospodárska, resp. obchodná diplomacia je výsledkom rozvoja ekonomickej dimenzie medzinárodných vzťahov. Jej počiatky siahajú až do staroveku, keď si starovekí Egypťania uvedomovali, že len vojenskou silou nezabezpečia ochranu svojej ríše, ale potrebovali aj bezpečný obchod⁶¹, ktorý sa snažili zabezpečiť aj diplomatickou cestou, prostredníctvom rokovaní a uzatváraní medzinárodných zmlúv.

Ako samostatná forma diplomacie sa ekonomická diplomacia začala formovať až začiatkom 20. storočia. Prvá vlna globalizácie sa vyznačovala rapidným nárastom investícií, s ktorými súvisela aj celá škála ekonomických problémov v systéme medzinárodných vzťahov. Potreba efektívneho riešenia týchto problémov sa prejavila aj v dôležitosti významu ekonomickej diplomacie. Narastajúce množstvo a zložitosť ekonomickej agendy medzi štátmi navzájom bolo zverené do rúk osobitne vyškolených pracovníkov tzv. obchodných atašé, ktorí pôsobili na zastupiteľských úradoch. **Daniela Ježová** uvádza, že ekonomická diplomacia znamená použiť politické prostriedky s cieľom dosiahnuť vplyv v medzinárodných rokovaniach, aby sa zvýšila národná ekonomická prosperita, a použiť ekonomický vplyv na zvýšenie politickej stability krajiny.⁶² V súčasnosti dochádza k modifikácii charakteru ekonomickej diplomacie vplyvom nadnárodných korporácií, ktoré vďaka svojmu multinacionálnemu charakteru majú zabezpečenú samostatnosť. Novodobým trendom je orientácie ekonomickej diplomacie na malé a stredné podniky. Nadnárodné podniky totiž kontrolujú podstatnú časť investícií, a tak nútia štáty konkurovať si navzájom, čo sa premieta aj do vzájomných medzinárodných vzťahov.

⁶¹Straka, 1998, s. 12

⁶²Ježová, 2015, s. 125

3.5.5 Verejná diplomacia

Pre verejnú diplomáciu je charakteristická obojsmerná komunikácia, dialóg a argumentácia. Nemožno si ju zamieňať s pojmom *public relations*, ktorý má interdisciplinárny charakter a v medzinárodných vzťahoch označuje najmä komunikáciu politických elít s domácou verejnosťou v rámci jedného štátu. Cieľom verejnej diplomacie je vytvorenie a zachovanie dobrého mena krajiny v zahraničí prostredníctvom koncepcie, ktorá predstavuje ucelený systém, zahrňujúci v sebe aj stratégiu a štruktúru. V teórii medzinárodných vzťahov je **verejná diplomacia** charakterizovaná ako:

„súbor štátnych alebo štátom podporovaných aktivít, ktoré sú primárne orientované na širokú verejnosť v zahraničí a ktorých cieľom je ovplyvňovať verejnú mienku, a prostredníctvom nej zmeniť správanie politických elít vo svoj prospech.“⁶³

Ak je dnes formovanie pozitívneho imidžu štátu v zahraničí jedným z charakteristických atribútov verejnej diplomacie, potom by za jedného z priekopníkov tejto myšlienky bolo možné považovať už kardinála **Richelieu**, ktorý v prvej polovici 17. storočia pôsobil vo funkcii prvého ministra francúzskeho kráľa Ľudovíta XIII. a ako jeden z mála vplyvných štátnikov svojej doby považoval reputáciu krajiny za jeden z najdôležitejších prameňov moci štátu.

Osloviť širokú verejnosť a získať na svoju stranu verejnú mienku bolo hlavným cieľom Nemecka a Veľkej Británie počas prvej svetovej vojny, predovšetkým vo vzťahu k USA. V období po prvej svetovej vojne začal postupne veľmocenský zápas nadobúdať aj výraznejší ideologický rozmer. Pojem verejná diplomacia v jeho súčasnom význame po prvýkrát použil v roku 1965 **Edmund Gullion**. Prostredníctvom verejnej diplomacie sa zlepšil vzťah medzi verejnosťou a štátom hlavne vďaka skvalitneniu komunikácie, výmeny informácií, médií a internetu.

3.5.6 Preventívna diplomacia

Preventívna diplomacia zabráňuje sporom, predchádza konfliktom medzi aktérmi medzinárodných vzťahov, ktorých vznik je podmienený rozdielmi medzi nimi. Preventívnu diplomáciu možno vnímať aj ako *„rozsah mierových prístupov riešenia sporov podľa čl. 33 Charty OSN, týkajúci sa mierového riešenia sporov, ak sa uplatňuje predtým, ako sa*

⁶³Pajtinka, 2008, s. 185

spor dostane do štádia ozbrojeného konfliktu.“⁶⁴ Môže mať rôzne formy a metódy. Jednou z nich je tzv. **tichá diplomacia**. Tichá diplomacia býva praktizovaná mimo krajiny prostredníctvom misií a zastupiteľstiev. Tento druh diplomacie bol dlho praktizovaný a vykonávaný Vysokým predstaviteľom Commonwealthu v Londýne. Táto diplomacia, ak je hlavne vykonávaná medzi kolonizujúcou krajinou a kolóniou, si vyžaduje osobitný vzťah, ako je napríklad ten, ktorý existoval v prípade Veľkej Británie a britských kolónií. Spôsoby tichej diplomacie sú väčšinou úctivé, avšak kolónie mali podriadené postavenie. Vzájomný vzťah medzi kolonizujúcou krajinou a kolóniou bol založený na vzájomnom rešpekte, ktorý sa prejavoval navonok. Preventívna diplomacia vychádza z predpokladu, že skupina štátov má právo na prevenciu proti eskalácii konfliktu rozpútaného medzi sebou navzájom alebo medzi nimi a inými štátmi mimo ich aliancie.

3.5.7 Vojenská diplomacia

Vojenskú diplomaciu možno rozdeľovať na vojenskú diplomaciu v čase mieru a vojenskú diplomaciu v čase vojny. Vojenská diplomacia je vo všeobecnosti chápaná ako spôsob riešenia otázok vojny a mieru v medzinárodných vzťahoch. Ide o činnosť vojenských diplomatov zameranú na politicko-bezpečnostné otázky. Vojenská diplomacia sa označuje ako vojenská pridelenia, resp. vojenská atašé. Ide o oficiálnych predstaviteľov ozbrojených síl vysielajúceho štátu v prijímajúcom štáte. **Erik Pajtinka** ju definuje ako:

„súbor aktivít, vykonávaných predovšetkým predstaviteľmi rezortu obrany, ale aj ďalších štátnych inštitúcií, ktoré sú zamerané na realizáciu zahranično-politických záujmov štátu v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky, a ktorých pôsobenie je založené na využívaní rokovaní a iných diplomatických nástrojov.“⁶⁵

Súčasťou vojenskej diplomacie je aj koerzívna diplomacia. Predstavuje prostriedok, ktorým sa potlačí požiadavka protistrany pod hrozbou trestu alebo použitia sily.

⁶⁴Peck, 1998, s. 9

⁶⁵Pajtinka, 2015, s. 249

3.5.8 Digitálna diplomacia

Internet a nové informačné a komunikačné technológie výrazne ovplyvnili diplomaciu. Nové technológie sú v súčasnosti nástrojmi na vykonávanie diplomacie. Prvým ministerstvom zahraničných vecí, ktoré zriadilo špecializovanú e-diplomatickú jednotku, bolo Ministerstvo zahraničných vecí USA, ktoré v roku 2002 vytvorilo tzv. „Office of eDiplomacy“.

Digitálna diplomacia, označovaná aj ako e-diplomacia znamená využívanie internetu a nových informačných a komunikačných technológií na dosiahnutie diplomatických cieľov.

Je verejná, vyznačuje sa transparentnosťou a často bezprostrednou reakciou diplomatov. Jej výhodou je interaktívnosť medzi diplomatmi a občanmi. Medzi negatíva patria možnosti nesprávneho pochopenia výroku, nechcené urážky, verejné faux pas na sociálnych sieťach a pod. Medzi najčastejšie sociálne siete, ktoré sa v e-diplomacii využívajú patria Facebook a Twitter, ktoré umožňujú komentovať výroky a konanie diplomatov. Dôležité je uvedomiť si, že žiadny diplomat nemá na sociálnych sieťach prezentovať svoje vlastné pocity a názory, ale vyjadrovať sa ako reprezentant štátu. E-diplomacia dáva výrokom štátu „ľudskú tvár“ v podobe diplomata, ktorý ho zastupuje a verejnosti umožňuje reagovať. V e-diplomacii neexistuje citlivo zvolený zasadací poriadok určený diplomatickým protokolom, ktorý by svojou formálnosťou a pravidlami objasnil prípadné nedorozumenia a emócie.

Vznik e-diplomacie podnietil aj vznik nových otázok, ako napr. kybernetická bezpečnosť, súkromie, používanie internetových nástrojov v diplomatickej praxi. Tak ako napreduje vývoj v informačných technológiách, tak sa rozširuje aj e-diplomacia. Od zavedenia e-mailu, používania webových stránok diplomatickými službami a medzinárodnými organizáciami, cez používanie počítačov, neskôr notebookov a tabletov v konferenčných miestnostiach, zavedenie wi-fi sa e-diplomacia postupne prepracovala až k nedávno intenzívnemu využívaniu sociálnych médií. Zavedenie každého nového elektronického nástroja predstavuje akúsi konkurenciu k tradičným spôsobom a otvorilo nové príležitosti pre diplomatov a diplomaciu.⁶⁶ Avšak, aj naďalej je e-diplomacia považovaná za doplnok a nie za substitúciu klasickej diplomacie. Klasická diplomacia

⁶⁶Digital diplomacy | E-diplomacy | Cyber diplomacy. [online]

s fyzickou prítomnosťou diplomatov je nenahraditeľná. Doteraz žiadny facebookový komentár alebo tweet nenastolil pokoj a mier.

3.5.9 Kultúrna diplomacia

Kultúra je neoddeliteľnou súčasťou zahraničnej politiky väčšiny štátov, ktoré sa pomocou jej šírenia usilujú o vymedzenie svojej pozície na medzinárodnom poli a o lepšiu percepciu svojich záujmov a politík. Kultúrna diplomacia, ako jedna z foriem medzinárodnej kultúrnej spolupráce, vytvára priestor na stretnutia odlišných kultúr.

Kultúrna diplomacia je proces „výmeny ideí, informácií, prvkov umenia, životných štýlov, hodnotových systémov, tradícií, názorov a iných aspektov kultúry medzi kolektivitami.“⁶⁷

Predstavuje spôsob konania, ktorý je založený a využívaný na výmenu myšlienok, hodnôt, tradícií a ostatných aspektov kultúry alebo identity, na posilnenie vzťahov, na zvýšenie sociálno-kultúrnej spolupráce alebo na predstavenie národných záujmov. Kultúrna diplomacia v praxi znamená aplikáciu a implementáciu vyššie uvedeného konania a správania jednotlivcami, komunitou, štátov s cieľom zlepšiť spoluprácu medzi rozdielnymi kultúrami. Realizuje sa formou výmenných kultúrnych alebo študijných programov, návštevami zahraničných delegácií, organizáciou športových súťaží a pod.

Kultúrna diplomacia slúži k vytváraniu pozitívneho imidžu, resp. reputácie národa, krajiny alebo kultúry. Kultúrna diplomacia výrazne prispieva k vytvoreniu „značky“ (z angl. *brand*) určitého štátu. Cieľom tejto „značky“ je prilákať zahraničných investorov, turistov, obchodných partnerov a pod. Podobne ako pri značke komerčného produktu, aj značka štátu má vyvolať záujem, v tomto prípade nie o kúpu produktu, ale o medzinárodnú spoluprácu.

Schopnosť efektívne využívať kultúrnu diplomáciu znamená dosiahnuť to, po čom túžime, prostredníctvom pozornosti namiesto donútenia. Podstata kultúrnej diplomacie spočíva v rozvíjaní a udržiavaní vzťahov prostredníctvom kultúry, umenia a vzdelania. Kultúrna diplomacia znamená prezentáciu aj umeleckých výtvorov alebo kultúrneho dedičstva zahraničnému publiku.

⁶⁷Cummings, 2003, s. 1

Kultúrna diplomacia udržuje dobré medzinárodné vzťahy a rozvíja kultúrny, resp. interkultúrny dialóg. Rôzne aspekty komunikácie, interakcie, zbližovania a spolužitia odlišných kultúr v sebe zahrňujú koncepciu multikulturalizmu. V súčasnosti je multikulturalizmus nahradený interkulturalizmom, ktorý je založený na výmene kultúrnych skúseností a spolupráci. Interkulturalizmus nerozoznáva kultúrne hranice medzi rôznymi skupinami ako fixné, ale ako neustále sa meniace a flexibilné. Jeho cieľom je podporovať a rozvíjať interkultúrny dialóg, výmenu a porozumenie medzi ľuďmi rôzneho pôvodu, rešpektovať kultúrnu diverzitu a kultúrnu identitu. Podobne ako kultúrna diplomacia aj interkulturalizmus vyžaduje aktívny prístup k riešeniu problémov, schopnosť vyjednávať, komunikovať a hľadať spoločné riešenia nekonfliktnou formou.

	Úloha č. 6	
	Ste študentom vysokej školy, ktorá podporuje výmenné pobyty študentov. Prihlásili ste sa do programu „starostlivosť o zahraničných študentov“. Vašou úlohou je pomôcť piatim zahraničným študentom, aby sa na vysokej škole cítili dobre, oboznámiť ich s pravidlami a kultúrou školy. Odpovedzte na nasledovné otázky: 1.Ktoré informácie o vašej krajine považujete za dôležité pre cudzinca? 2.Ktoré kultúrne zaujímavosti by ste vyzdvihli? 3.Na aké kultúrno-spoločenské podujatia by ste zobrali študentov zo zahraničia? 4.Ktoré produkty z vašej kultúry by ste im ponúkli? 5.Čomu by sa mali vo vašej krajine vyvarovať?	

3.6 Diplomatický protokol a etiketa na najvyššej úrovni

Etiketa je súbor pravidiel spoločenského správania. Určuje správanie ľudí v konkrétnych situáciách, vedie k ohľaduplnosti, empatii, citlivému prístupu k ostatným, k úcte k človeku a tak naplňa poslanie etiky a morálky v spoločnosti. Pôvod slova etiketa odkazuje k zámku Versailles, na ktorom kráľ Ľudovít XIV. rád organizoval veľkolepé oslavy. Počas týchto osláv hostia znečistili okolie zámku odpadkami, trhali kvety a pod. Kráľ na žiadosť hlavného záhradníka nechal v záhradách umiestniť ceduľky s nápismi, ktoré upozorňovali na slušné spôsoby správania. Tieto malé ceduľky sa vo francúzštine označujú slovom *étiquette*.

Dodržiavanie pravidiel etikety znamená správať sa slušne a zdvorilo. Medzi najdôležitejšie vlastnosti človeka, ktorý sa pohybuje medzi ľuďmi, patrí takt a empatia. Etiketa dokáže človeka previesť neznámymi situáciami a pomôcť, aby sa v nich cítili sebaisto a bezpečne. Nesmierne uľahčuje rokovania, komunikáciu, ale aj bežný život.

„Slušnosť nič nestojí. Môže pritom priniesť veľké zisky tak jednotlivcovi, ako aj firme,“ vyhlásil svojho času **Bertie Charles Forbes**. Nepochybne mal pravdu. Forbsova myšlienka dávno prekročila hranice obchodu. Takt, slušnosť a asertivita prinášajú zisk nielen v podnikaní, ale aj štátu a kultúre. Dokážu vniesť pokoj do niekedy „rozbúrených medzinárodných vôd“. Základom je vhodné spoločenské správanie, ktoré je nutnou pracovnou podmienkou diplomata. Okrem etikety, ktorá sa považuje za samozrejmosť, sa diplomat riadi aj diplomatickým protokolom.

Diplomatický protokol je definovaný Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch (1961) a rozumie sa ním súhrn medzinárodných noriem, špeciálne vypracovaných alebo tradíciou prijatých pravidiel a obyčajov, ktorými sa riadi oficiálny spoločenský styk na medzinárodnej úrovni. Diplomacickým protokolom sa riadia rozličné diplomatické akty a ceremónie (zvyklosti pri slávnostných príležitostiach). Upravuje formy nadviazania diplomatických vzťahov, začatie a ukončenie diplomatickej misie alebo konzulárnej činnosti, zásady medzinárodných konferencií a summitov, spôsoby uzatvárania medzinárodných dohôd, určuje poradie a dôležitosť diplomatov, používanie symbolov pri ceremóniách a oslovanie oficiálnych osobností a štátnych zástupcov. Taktiež označuje aj útvary ministerstva zahraničných vecí väčšiny štátov, ktorý dbá o uplatňovanie a výklad noriem, pravidiel protokolu voči diplomatickému zboru, rieši otázky týkajúce sa výsad, imunity a zahraničných návštev.

Medzi prvky diplomatického protokolu patria diplomatické ceremónie, diplomatická etiketa, diplomatické tituly, diplomatická korešpondencia a diplomatický šatník. **Diplomatická ceremónia** je oficiálnym verejným aktom diplomacie. Zahrňuje verejné štátne ceremónie, štátny pohreb, odovzdávanie cien, udeľovanie rádov, prevzatie diplomatických dokumentov a prijatie diplomatického zástupcu. **Diplomatická etiketa** predstavuje pravidlá, ktoré zjednodušujú fungovanie spoločnosti a diplomacie. **Diplomatické tituly** sú hodnosti pridelené štátom, z ktorých pre diplomata vyplývajú práva, povinnosti a právomoci. Medzi **diplomatickú korešpondenciu** zaraďujeme poverovacie a odvolávajúce listiny, deklarácie a telegramy. Tieto dokumenty sú zabezpečené zvláštnou ochranou. Diplomatický protokol určuje aj **diplomatický šatník**, ktorý diplomatom určuje konkrétne oblečenie pre diplomatické príležitosti.

Význam znalosti spoločenskej etikety v komerčnej i diplomatickej praxi so zahraničnými partnermi je nesporný. Ovplyvňuje úspech či neúspech rokovania. Je vhodné dopredu sa pripraviť. Okrem odbornej oblasti je nutné oboznámiť sa s históriou, kultúrnymi tradíciami, spoločensko-politickou situáciou a s pravidlami slušného správania. Platí zásada, že zvláštnosti pravidiel spoločenskej etikety v určitej krajine je potrebné rešpektovať v maximálne možnej miere. Aj napriek prípadným výhradám, napr. k náboženským rituálom alebo hygienickým návykom, je žiadúce týmto zvyklostiam prispôbiť sa. Nehovoríme iba o otázke etikety, ale aj o spôsobe konania, vyjadrovania sa, prezentovania a pod. Diplomata by mal byť kultúrne vnímavý, aby odlišnosti predvídal, snažil sa ich rozpoznať, tolerovať, rešpektovať, ale predovšetkým, aby ich pochopil a v rámci možností sa im prispôbil.

Úloha č. 7

Vašou úlohou je opísať moderného a úspešného diplomata. **Odpovedzte na nasledovné otázky a vysvetlite vaše odpovede:**

1. Aké vlastnosti by mal mať?
2. Aké vzdelanie považujete za vhodné pre diplomata?
3. Akými schopnosťami a zručnosťami by mal disponovať?
4. Aké skúsenosti sú nevyhnutné pre prácu diplomata?
5. Považujete vek a pohlavie diplomata za rozhodujúce faktory pre výkon tejto práce?

Pri medzinárodných stretnutiach musíme rešpektovať odlišné zvyklosti iných kultúr. V Európe sú rozdiely v spoločenskom správaní medzi jednotlivými štátmi minimálne a sú založené na konvenciách a tradíciách. Vo východných krajinách, jednak medzi sebou a jednak smerom k západným krajinám, platia iné pravidlá, ktoré sa obyvateľom západu môžu zdať neobvyklé a zvláštne. Tieto pravidlá vychádzajú z náboženských predpisov, ktoré je nutné dodržiavať. Pokiaľ by sme ich nerešpektovali, mohli by sme partnera pochádzajúceho z východu rozladiť, pohoršiť, dokonca uraziť, a tak by stretnutie skončilo neúspechom.

Odmietanie a odpor voči inej kultúre častokrát pramení v nepochopení odlišnosti kultúr. V extrémnej podobe môže viesť ku konfliktom, stretom a dokonca k vojnám. Etiketa, diplomacia, najmä kultúrna, a interkultúrny dialóg sú vhodnými nástrojmi, ktorými sa dá predísť týmto konfliktom. Styky s inými kultúrami sú čoraz častejšie. Médiá a lietadlá nás buď virtuálne alebo reálne prenesú do ktoréhokoľvek kúta sveta,⁶⁸ a ak chceme v medzinárodnom prostredí uspieť, musíme rozumieť a poznať jeho pravidlá.

⁶⁸Špaček, 2008, s. 266

Diskusia

Ktoré štáty sú západne orientované, ale ich obyvateľstvo sa pridrižiava tradícií a vyznáva pôvodné hodnoty?

Aký vplyv má odlišnosť v nastavení hodnôt, spôsobe myslenia a prioritami medzi štátom a jeho obyvateľstvom na fungovanie krajiny a medzinárodné kultúrne vzťahy?

Je podľa Vás možné docieľiť harmonické spolužitie odlišných kultúr?

Akú silu, *soft power* alebo *hard power*, uprednostňujete v jednaní s ľuďmi?

Aký rozdiel je medzi etiketou a diplomatickým protokolom?

Odporúčaná literatúra pre detailnejšie skúmanie problematiky medzinárodných kultúrnych vzťahov a diplomacie

DŮMŮK, J. 2011. *Diplomacia a diplomatický protokol*. Šamorín: Heuréka, 2011. 411 s. ISBN 978-80-89122-67-7.

JEŽOVÁ, D. 2015. *Vybrané aspekty medzinárodných vzťahov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta. 184 s. ISBN 978-80-7160-354-2.

KISSINGER, H. 1999. *Umění diplomacie*. Praha: PROSTOR, 1999. 952 s. ISBN 80-7260-025-7.

KRÁLIK, J. 1999. *Dejiny umenia diplomacie*. Bratislava: EKONÓM, 1999. 296 s. ISBN 80-225-1136-6.

ZÁGORŠEKOVÁ, M. B. 2011. *Medzikultúrne vzťahy*. Bratislava: EKONÓM, 2011. 116 s. ISBN 978-80-225-3176-4.

4 INAKOSŤ A INTERKULTÚRA

„Nerozdeľujú nás naše odlišnosti, ale naša neschopnosť tieto odlišnosti pochopiť, prijať a oceniť ich.“

Mahtob Mahmoody

	Otázky na zamyslenie a úvodnú diskusiu	
	Čo rozumiete pod pojmom inakosť?	
	Čo rozumiete pod pojmom dialóg?	
	Ktoré hodnoty sú typické pre vašu kultúru?	
	V čom je vaša krajina výnimočná?	
	Čo podľa vás znamená stať sa interkultúrne senzitívny?	

4.1 Inakosť - novodobý fenomén

Stret s inakosťou je samozrejmom súčasťou dnešného sveta, v ktorom sa deklaruje, že ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti aj právach. Všeobecná deklarácia ľudských práv (Charta ľudských práv), prijatá III. Valným zhromaždením OSN 10. decembra 1948, ktorá vymenúva a opisuje základné ľudské práva, uvádza, že ľudia sú „obdarení rozumom a svedomím a majú konat' v duchu bratstva.“⁶⁹ No paradoxne v 21. storočí namiesto harmónie a rovnosti medzi ľuďmi možno pozorovať xenofóbiu, rasizmus a ich splynutie do novej formy nazývanej **xenorasizmus**⁷⁰, teda strach z inakosti. Prezentovanie stretu s inakosťou, jej spracovanie a interpretovanie môžeme vidieť v najrôznejších podobách, často medializovaných, či už ide o inakosť jazykovú, kultúrnu alebo sociálnu.

Inakosť je všeobecne používaný výraz a zároveň odborný filozofický, psychologický aj sociologický termín so špecifickým významom. *Súčasný slovník slovenského jazyka* definuje **inakosť** ako „vlastnosť toho, kto je inakší, odlišný, toho, čo nie je zvyčajné“⁷¹. Pojem inakosť alebo odlišnosť (z angl. *otherness*) pochádza z filozofie a úzko súvisí s pojmami „ja“ (z angl. *self*) a „iní“ (z angl. *the other*).

⁶⁹Všeobecná deklarácia ľudských práv

⁷⁰Wodak, 2009, s. 351 – 379 (citované podľa Kolečáni-Lenčová, 2018, s. 219)

⁷¹Inakosť. In: *Slovník súčasného slovenského jazyka*. [online]

Inakosť skúmajú rôzne vedné disciplíny, napríklad sociológia, psychológia, kultúrne štúdiá aj translatológia. **Zygmunt Bauman** považuje inakosť za kľúčový spôsob pomocou ktorého spoločnosti vytvárajú kategórie identity. Tvrdí, že identita sa vytvára v dichotómii, napríklad žena je iná ako muž, zviera je iné než človek a pod.

Vo filozofii sa inakosť objavuje už u **Platóna** v diele *Sofista*, kde má negatívny význam. **Hegel** naopak predstavil koncept iného ako súčasť ľudského vnímania seba. Nemecká filozofka **Edith Steinová** inakosť interpretuje ako „*duchovné chápanie zážitkov cudzích osôb*“⁷². V psychológii je inakosť považovaná iba za odchýlku od normy. V politickom zmysle ju môžeme chápať ako bod, v ktorom sa stretáva niekoľko odlišných svetov naplnených rôznymi preferenciami a predstavami o živote. Politika a kultúra určitej spoločnosti a taktiež masové médiá pomáhajú inakosť definovať. V súčasnosti sa inakosť spája najmä s utečencami a migrantmi. Masové médiá im pripisujú najmä negatívne prívlastky v podobe hrozby, nebezpečenstva a terorizmu.

V kultúrnych štúdiách sa pod pojmom **inakosť** rozumie to, čo je odlišné, cudzie a neznáme v kontexte s identitou, diferenciou, kultúrou a jazykom.⁷³

V translatológii sa pod inakosťou rozumie konfrontácia prekladateľ/a/tlmočníka s neznámymi pojmami, formami a jazykom, ako aj dilemma ich vyjadrenia v odlišnom kultúrnom kontexte. Rozpoznanie inakosti je prvým krokom k pochopeniu odlišnosti. Následne sa učíme s ňou žiť a dokážeme sa prispôbiť rôznym spôsobom správania a iným hodnotám.

To, čo čítame, vidíme alebo zažijeme, ovplyvňuje naše vnímanie sveta a zároveň nám napomáha definovať samých seba. Je potrebné vytvárať objektívny imidž o inakosti, pretože tak pomáhame prekonávať a odbúravať predsudky a mýty. Ak chceme žiť a komunikovať s ľuďmi z odlišných kultúr s čo najmenším množstvom nedorozumení, musíme chápať svet a myslieť podobne ako druhí, ale nie za cenu skrývania vlastnej identity alebo príliš horlivého prispôbovania sa. Prekonávaniu bariér medzi jednotlivými kultúrami sa venuje interkultúrna komunikácia.

⁷²Volek, 1998. *Príspevok k fenomenológii E. Steinovej. Teória poznania u Edity Steinovej*. [online]

⁷³Barker, 2006, s. 85

4.2 Interkultúrna komunikácia

Proces globalizácie nás núti zaoberať sa aj kultúrou iných krajín. Súčasný svet je svetom kultúrnej rozmanitosti, rôznorodosti, diverzity alebo multikultúrnosti. V minulosti sme žili v spoločnosti s ľuďmi, ktorí si boli navzájom veľmi podobní v spôsobe života, obliekaní sa, stravovaní a hovorili rovnakým jazykom. Dnes už tento model v spoločnosti neexistuje. Žijeme v susedstve s ľuďmi, ktorí vyznávajú iné hodnoty, správajú sa podľa odlišných noriem a dokonca hovoria iným jazykom. Potreba skúmať najrôznejšie druhy interakcií medzi ľuďmi z rôznych kultúrnych prostredí vyústila do vzniku interkultúrnej komunikácie. Interkultúrna komunikácia spája tri fenomény, a to kultúru, jazyk a spôsob komunikácie. Kultúra preniká do všetkých spoločenských oblastí a cez jazyk, ktorý je jej súčasťou, profiluje aj komunikáciu. Pod interkultúrnou komunikáciou môžeme rozumieť komunikáciu medzi príslušníkmi rozdielnych kultúr, ktorí majú odlišné kultúrne názory, hodnoty a spôsoby správania. Podľa **Ansgara Nünninga** sa za **interkultúrnou komunikáciu** považuje

„interpersonálna interakcia medzi príslušníkmi rôznych skupín alebo kultúr, ku ktorej dochádza prostredníctvom jazykových kódov.“⁷⁴

Zuzana Lehmannová používa pojem **medzikultúrna komunikácia** a vymedzuje ho ako:

„reflexiu komunikačného procesu medzi individuálnymi a nadindividuálnymi subjektmi, patriacimi k rozdielnym kultúrnym systémom.“⁷⁵

Žiť v multikultúrnom prostredí znamená primerane integrovať prvky cudzej kultúry do vlastnej kultúry. Predpokladom interkultúrnej komunikácie je pochopenie odlišnej kultúry a uvedomenie si charakteristických prvkov vlastnej kultúry, pričom interkultúrnou komunikáciu nemožno chápať ako prispôbovanie sa za každú cenu.⁷⁶ Jej hlavným cieľom je dosiahnutie akéhosi kultúrneho nadhľadu bez toho, aby sme sa zriekli vlastnej kultúrnej identity, respektíve ju potláčali.

⁷⁴Nünning, 2006, s. 345

⁷⁵Lehmannová, 1999, s. 114

⁷⁶Mešková, 2004, s. 160

4.3 Interkultúrna kompetencia

V medzinárodnom prostredí sa dnes nezaobídeme bez efektívnej interkultúrnej komunikácie, ktorá predpokladá komunikáciu bez bariér. Medzi bariéry interkultúrnej komunikácie patria predsudky a stereotypy, ktoré sú založené na emóciách, a teda sú iracionálnej povahy. Často majú hlboké historické korene, prenášajú sa z generácie na generáciu a sú relatívne nemenné. Preto je potrebné mať vedomosti o iných kultúrach, spôsobe komunikácie a komunikačných bariérach. Tým sa vyhneme neistote, nejasnostiam a pochybnostiam pri komunikácii s príslušníkmi inej kultúry. Osvojenie si týchto vedomostí a tolerancia voči odlišným skupinám znamená byť interkultúrne kompetentný. Interkultúrna kompetencia sa teda vzťahuje na postoje, vedomosti, zručnosti, sociálne a kultúrne povedomie, s ktorým jednotlivec zaobchádza v interkultúrnych situáciách. Rozvinutá interkultúrna kompetencia umožňuje jedincovi analyzovať a vyhodnocovať nové situácie, spôsoby správania a myslenia bez predsudkov a stereotypov, a tak vytvárať priaznivé prostredie na komunikáciu s ľuďmi z iného kultúrneho prostredia. **Interkultúrna kompetencia** môžeme zjednodušene definovať ako schopnosť vhodne a efektívne reagovať v interkultúrnych situáciách. **Anna Zelenková** ponúka širšiu definíciu interkultúrnej kompetencie. Definuje ju ako:

spôsobilosť komunikovať a konať v interkultúrnych situáciách tak, aby došlo k dorozumeniu účastníkov interakcie bez narušenia ich integrity, ktorá sa prejavuje v oblasti kognitívnej (prejavujúca sa určitým súhrnom vedomostí), afektívnej (prejavujúca sa pochopením, porozumením iných kultúrnych vzorcov a určitou empatiou) a činnostnej (prejavujúca sa v konaní a správaní zohľadňujúcom kultúrne rozdiely a špecifiká jednotlivých kultúr).⁷⁷

Podľa **Ľudmily Meškovej** interkultúrna kompetencia znamená schopnosť pochopiť kultúrne rozdiely. Považuje ju za nevyhnutnú zložku úspešných interaktívnych stretnutí na medzinárodnej úrovni.⁷⁸ Vstupovať do interakcie s druhými znamená vedieť interpretovať to, čo nám nie je známe alebo vlastné.

⁷⁷Zelenková, 2014, s. 14 - 16

⁷⁸Mešková, 2016, s. 60

Kultúrne rozdiely sa prejavujú v rôznych oblastiach ľudskej interakcie. Na to, aby sme v dnešnom globalizovanom svete dokázali plnohodnotne fungovať, je potrebné byť otvorený, tolerantný a schopný rešpektovať inakosť. Iba jedinec s rozvinutou interkultúrnou kompetenciou a kultúrnou inteligenciou dokáže viesť úspešný dialóg.

4.4. Interkultúrny dialóg ako nástroj medzinárodných kultúrnych vzťahov

Dialóg je najvyššou formou vzájomnej komunikácie. Možno ho považovať za metódu poznávania a výmenu informácií. Dialóg medzi štátmi umožňuje, aby základom vzájomnej difúzie kultúr bolo uznanie rovnoprávnej suverenity aktérov dialógu. Každá z komunikujúcich strán si musí byť vedomá svojich hodnôt, ale len spoločná diskusia prispieva ku spoločnému spoznávaniu sa a dosiahnutiu konsenzu.

Komunikácia je závislá od reality, v ktorej sa uskutočňuje, ale tiež od pravidiel platných v jednotlivých kultúrach. Ich neznalosť a nerešpektovanie môže mať negatívny vplyv na vzťahy v kultúrne zmiešanom prostredí. Prioritou komunikácie je dosiahnuť, aby človek pochádzajúci z iného kultúrneho prostredia nebol v komunikačnom procese nepochopený.

Interkultúrny dialóg považujeme za najvyššiu formu vzájomnej komunikácie ľudí z odlišných kultúr, ktorý by mal viesť k harmonickým vzťahom medzi nimi.⁷⁹

Cieľom interkultúrneho dialógu je osvojenie si rôznych vyjednávacích techník a komunikačných štýlov. Interkultúrny dialóg je disciplína a zložitý proces, ktorý si vyžaduje prax a vzdelanie. Predstavuje výzvu pre každú kultúru, lebo jej môže priniesť obohatenie. Podpora záujmu o inakosť kultúr je cestou k rozširovaniu kultúrneho povedomia a predpokladom úspešného vstupu štátov do medzinárodných kultúrnych vzťahov. Základom úspechu pri komunikácii, rokovaní alebo inej interakcii s ľuďmi z rôznych krajín je poznanie ich zvykov, spôsobov správania sa a hodnotovej orientácie. A práve o tom učí interkultúra.

⁷⁹Dolinská, *Načo nám je interkultúrny dialóg?* [online]

4.5 Spoznávanie kultúrnych odlišností cez kultúrne dimenzie

Jedným zo základných výskumov v oblasti interkultúry je porovnávací výskum 50 krajín zrealizovaný holandským sociológom **Greetom Hofstedem** v rokoch 1967 až 1973. Neskôr do výskumu zahrnul ďalších 23 krajín. Pre svoj kvantitatívny výskum si vybral pobočky firmy IBM. Zameriaval sa na kultúrne odlišnosti v správaní zamestnancov a vo svojom výskume zohľadnil úroveň národnej kultúry, úroveň kultúry spojenej s určitým etnikom, náboženstvom alebo jazykom, úroveň kultúry spojenej s príslušnosťou k určitej generácii, pohlaviu, určitej triede a úroveň organizačnej kultúry.⁸⁰ Kultúru považuje za kolektívny jav, pretože sa s ňou stotožňujú ľudia, ktorí žijú v spoločnom sociálnom prostredí. To, čo odlišuje členov jednej skupiny ľudí od inej skupiny, je kolektívne programovanie mysle. Kultúra je podľa neho naučená, nie zdedená. Je odvodená zo spoločenského prostredia.⁸¹

Komparácia kultúr je možná, ak porovnávame to, aký dôraz kladie príslušná kultúra na jednotlivé prvky správania človeka. Tieto základné tendencie príslušníkov kultúr sa nazývajú **kultúrne dimenzie** a sú vzájomne nepriepustné. Dimenzie sú podľa Hofstedeho aspekty kultúry, ktoré možno merať vo vzťahu s inými kultúrami. Tieto kultúrne dimenzie možno spojiť, a tak vytvoriť typológiu dimenzií národných kultúr. Modely kultúrnych dimenzií sú založené na bipolárnych škálach, ktoré majú v krajných pozíciách extrémne podoby jednej vlastnosti.

Okrem Hofstedeho sa o typológiu kultúrnych dimenzií pokúsili aj **Fons Trompenaars** v spolupráci s **Charlesom Hampden-Turnerom**. Kultúru opísali z hľadiska troch úrovní:

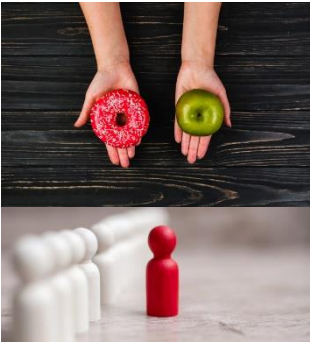
1. **medziľudské vzťahy,**
 2. **práca a čas,**
 3. **vzťah k okolitému prostrediu.**
- **Medziľudské vzťahy:** je oblasť týkajúca sa postojov človeka k ostatným ľuďom a tvorí ju päť dimenzií:
 - **univerzalizmus versus partikularizmus:** v univerzalistickej spoločnosti sú pravidlá na prvom mieste, ich nedodržiavanie je nepripustné. Naopak, v partikularistickej kultúre dodržiavanie, resp. nedodržiavanie pravidiel závisí od konkrétnej situácie a okolností.

⁸⁰Dolinská, 2016, s. 53

⁸¹Hofstede – Hofstede - Minkov, 2010, s. 6

- **individualizmus verus kolektivismus:** individualistické kultúry sú charakteristické tým, že sa od ich členov očakáva, aby robili svoje vlastné rozhodnutia, aby sa starali sami o seba a o svoju najbližšiu rodinu. Členovia kolektivistického kultúry sú začlenení do skupín, ktoré im poskytujú pomoc a ochranu výmenou za lojalitu.
- **neutralita verus emocionalita:** táto dimenzia pojednáva o tom, ako je verejné vyjadrovanie vnútorných pocitov v jednotlivých kultúrach akceptované. V neutrálnych krajinách sa prejavy emócií považujú za neprípustné. Základom komunikácie sú relevantné argumenty. V afektívnej kultúre ľudia reagujú spontánne, dávajú najavo svoje pocity a myšlienky a podľa toho sa aj správajú. Verbálna komunikácia je často sprevádzaná výraznou neverbálnou komunikáciou.
- **špecifickosť verus difúzia:** táto dimenzia hovorí o tom, či ľudia striktné oddeľujú súkromný život od pracovného. V difúzných kultúrach ľudia nezvyknú striktné oddeľovať súkromný a pracovný život. Naopak, v špecificky orientovaných kultúrach je náročné prekonať hranice medzi týmito dvoma svetmi a dozvedieť sa viac o roliach, ktoré jednotliví ľudia v živote majú.
- **dosiahnutý verus prisúdený status:** ľudia pochádzajúci z kultúr, ktoré preferujú výkon a výsledok, posudzujú a rešpektujú ľudí podľa ich predošlých výsledkov, znalostí a skúseností. Krajiny preferujúce status získaný príslušnosťou k rodine alebo inej skupine, považujú titul alebo post v hierarchii spoločnosti za mimoriadne dôležitý, priam až určujúci. Akákoľvek zmena týchto pravidiel je takmer nemožná.
- **Práca a čas:** nachádzajú sa v nej dva prístupy k vnímaniu času:
 - **sekvenčný:** jedna aktivita v presne vymedzenom čase,
 - **synchronný:** viac aktivít naraz, pohyblivý čas a meniace sa plány.

- **Vzťah k okoliťmu prostrediu:** ide o schopnosť kultúr riadiť a ovplyvňovať svoje okolie. Kultúry, ktoré sa snažia kontrolovať prírodu, ju považujú za ovládateľnú. Svoju budúcnosť považujú za niečo, čo je úplne v ich rukách. Sú to silne individualistické krajiny orientované na dosahovanie vytýčených cieľov. Kultúry rešpektujúce silu prírody, ju považujú za jedinečný organický element, ktorý nie je možné kontrolovať. Ľudia žijúci v takýchto krajinách nachádzajú šťastie a spokojnosť v harmonickom spojení s prírodou.

	Úloha č. 8	
	Aplikujte Trompenaarov a Hampden-Turnerov model na jednotlivca. Urobte rozhovor so spolužiakom a zistite, aké má preferencie podľa jednotlivých dimenzií. Zistite odpovede na nasledovné otázky a vytvorte individuálny profil spolužiaka. 1. Dodržiavaš pravidlá alebo ti nevadí porušiť ich? 2. Si tímový hráč? 3. Prejavuješ svoje pocity verejne alebo si ich nechávaš pre seba? 4. Strážiš si svoj súkromný život? 5. Je podľa teba dôležité, čo ľudia dosiahli, alebo to z akej rodiny, krajiny pochádzajú? 6. Dokážeš robiť viac vecí naraz? 7. Myslíš si, že máš svoju budúcnosť pevne vo vlastných rukách alebo veríš na osud?	

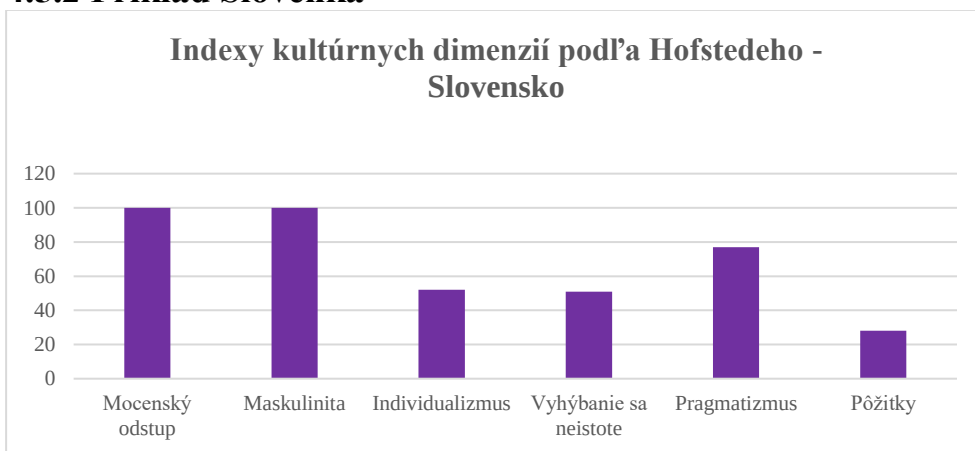
4.5.1 Kultúrne dimenzie podľa Hofstedeho

Kultúrne dimenzie sú dôležitým nástrojom pri konfrontácii kultúr, pretože poukazujú na kontext kultúry, z ktorej človek pochádza. V medzinárodnom prostredí je dôležité poznať jednotlivé národné kultúry a identitu obyvateľov, pretože umožňujú lepšie pochopiť, predvídať a ovplyvniť konanie jednotlivých ľudí. V súčasnosti Hofstede poskytuje možnosť porovnávať kultúry v tzv. **6-D modeli**, ktorý podrobne popisuje spôsoby, prejavy a normy správania sa v jednotlivých kultúrach.

- **Mocenský odstup:** vyjadruje vzťah ľudí k určitej autorite. Vysoký index mocenského odstupu odzrkadľuje, že členovia spoločnosti akceptujú a očakávajú nerovnomerné rozloženie moci v spoločnosti. Naopak nízka miera mocenského odstupu znamená rovnocenné vzťahy v spoločnosti.
- **Maskulinita verus feminita:** vyjadruje distribúciu mužských a ženských rolí v spoločnosti. V maskulínných spoločnostiach je preferovaná asertivita a húževnatosť v spojení s materiálnym úspechom, zatiaľ čo vo feminínných spoločnostiach je preferovaná skromnosť a záujem o kvalitu života. Maskulinita je príznačná pre tie kultúry, kde sú rodové roly striktne odlišené, feminita pre kultúry, kde sa rodové roly prekrývajú.
- **Individualizmus verus kolektivismus:** individualistické spoločnosti zvyčajne nepocitujú veľké záväzky voči rodine, zatiaľ čo kolektivistické spoločnosti vytvárajú súdržné skupiny. Táto dimenzia koreluje s výškou hrubého domáceho produktu na osobu. Čím je vyššia životná úroveň v krajine, tým vyššia je úroveň individualizmu členov daného spoločenstva.
- **Vyhýbanie sa neistote:** odzrkadľuje, ako sa ľudia cítia ohrození neistotou a neznámymi podnetmi a situáciami.
- **Pragmatizmus:** vyjadruje to, ako sa ľudia vyrovnávajú so skutočnosťou, že veľa z toho, čo sa okolo nich deje, nemožno vysvetliť. V normatívnych spoločnostiach má väčšina ľudí silnú túžbu, až potrebu mať vysvetlené čo najviac. Majú veľký záujem o stanovenie absolútnej pravdy a osobnej stability. V takejto spoločnosti je zjavný veľký rešpekt voči sociálnym konvenciám a tradíciám, zameranie sa na dosiahnutie rýchlych cieľov a nízka tendencia šetrenia do budúcnosti. V pragmatickej spoločnosti väčšina ľudí nepotrebuje mať vysvetlené všetko, keďže verí, že je nemožné úplne chápať zložitosť života. Výzvou nie je poznať pravdu, ale žiť poctivý a slušný život. Pragmatické spoločnosti veria, že pravda vo veľkej miere závisí od konkrétnej situácie, kontextu a času. Tiež sú tieto spoločnosti schopné akceptovať rozporuplnosti, prispôbovať sa daným okolnostiam a podmienkam, odkladať, šetriť, investovať a vytrvať v dosahovaní výsledkov.
- **Pôžitky:** rozumieme nimi najmä všeobecné užívanie si života, voľný čas, zábavu, dovolenky a pod. Hodnota indexu pôžitkov vyjadruje to, ako je určitá spoločnosť schopná zrieknuť sa ich. Spoločnosti, ktoré potláčajú uspokojenie potrieb, tak robia prostredníctvom dodržiavania prísnych sociálnych noriem.

Národná kultúra sa skladá z množstva prvkov, medzi ktoré patria hodnoty, normy, zvyky, tradície a naučené vzorce správania sa. Tie sa prenášajú z generácie na generáciu a zdieľajú ich takmer všetci členovia určitej spoločnosti. V dnešnom globalizovanom svete je nevyhnutné poznať odlišnosti správania sa ľudí z rozličných kultúr a ich hodnotové preferencie. Poznať a chápať vlastnú kultúru, ako aj kultúry ostatných národov pomáha správne riešiť množstvo otázok, ktoré vznikajú v medzinárodnom styku. Každá kultúra disponuje tzv. **kultúrnymi štandardami**, ktoré možno považovať za všeobecné spôsoby vnímania, myslenia, hodnotenia, ktoré väčšina členov určitej skupiny považuje za typické a obvyklé v určitej situácii a podľa toho sa aj správajú a konajú.

4.5.2 Príklad Slovenka

(Zdroje: HOFSTEDE)

Mocenský odstup

Slováci vo všeobecnosti akceptujú authority a nadriadených, zriedka vyjadrujú svoj názor a nezvyknú im oponovať. Toto správanie je výsledkom socialistickej minulosti. Po roku 1989 nastali zmeny nielen režimu, ale aj myslenia a správania ľudí. Mladá generácia je ambicióznejšia a „statočnejšia“ voči nadriadeným. Majú skúsenosti so štúdiom v zahraničí, omnoho viac cestujú, a tým spoznávajú iné kultúry. Pracujú v medzinárodných spoločnostiach, v ktorých sa uplatňuje firemná politika orientovaná na výkon, zamestnanci sa podieľajú na riadení firmy a nemusia sa obávať vyjadriť svoj názor.

Maskulinita verzus feminita

Vysoké skóre v tejto dimenzii naznačuje, že spoločnosť je poháňaná konkurenciou, súťaživosťou a úspechom. Ľudia sú v tomto duchu vychovávaní v škole, čo neskôr prenášajú do pracovného života. Motívy dosahovania úspechu sú spojené najmä s lepším finančným ohodnotením. Slováci sa chcú starať o svoje rodiny, preto trávajú viac času v práci. Materiálne hodnoty sa stali v slovenskej spoločnosti dôležitejšie, než medziľudské vzťahy. Túto zmenu v mysliach ľudí zapríčinil aj predchádzajúci režim, v ktorom ľudia pociťovali materiálne obmedzenia dnes už bežne dostupných tovarov a služieb. V súčasnej dobe sú na Slovensku meradlom úspechu, postavenia a vyššieho životného štandardu autá, domy, značkové odevy a exotické dovolenky.⁸²

Individualizmus verzus kolektivismus

Táto dimenzia vyjadruje stupeň vzájomnej závislosti, ktorú spoločnosť udržiava medzi svojimi členmi. V individualistických spoločnostiach sa ľudia starajú len o seba a o svoju priamu rodinu. V kolektívnych spoločnostiach sa ľudia združujú do skupín, v ktorých sú chránení výmenou za lojalitu. Od roku 1989 môžeme v slovenskej spoločnosti pozorovať zmenu od kolektivismu k individualizmu. Mladí ľudia sa neboja cestovať za prácou alebo štúdiom, čím postupne pretrhávajú rodinné väzby. Preberajú zodpovednosť za svoje rozhodnutia, v práci sú iniciatívni, samostatní a očakáva sa od nich, že vyjadria svoj individuálny názor. Pokiaľ pracujú v medzinárodnom prostredí, je bežné, že sa prispôbia cudzej kultúre.

Vyhýbanie sa neistote

Táto dimenzia pojednáva o tom, či máme kontrolovať budúcnosť alebo ju ponechať, nech sa sama vyvíja. Táto nejednoznačnosť so sebou prináša úzkosť a znepokojenie, ktoré sa jednotlivé kultúry naučili riešiť rôznymi spôsobmi. Miera, do akej sa členovia určitej kultúry cítia ohrození nejednoznačnými alebo neznámymi situáciami, sa odráža v skóre, ktoré dosahujú v tejto dimenzii.

⁸²Poliak, 2015, s. 47

Slovensko dosiahlo skóre v strede škály, čo nevypovedá o jednoznačných preferenciách. Na základe tohto zistenia nevieme presne určiť, ako Slováci reagujú na zmeny, resp. prijímajú výzvy a do akej miery sú ochotní vyskúšať niečo nové alebo odlišné. Nedokážeme jednoznačne identifikovať ani to, či sú Slováci ochotní podstúpiť riziká v podnikaní, alebo inej oblasti.

Pragmatizmus

Táto dimenzia opisuje, ako určitá spoločnosť udržiava väzby s vlastnou minulosťou a zároveň akceptuje výzvy súčasnosti a budúcnosti. Normatívne spoločnosti, ktoré majú nízku úroveň v tejto dimenzii, uprednostňujú zachovanie tradícií a s podozrením nazerajú na spoločenské zmeny. Na druhej strane pragmatické spoločnosti sa vedú rýchlejšie prispôbiť zmenám, ľudia sa pozerajú do budúcnosti, sporia a sú vytrvalí pri dosahovaní stanoveného cieľa. Vzdelávanie sa považuje za nástroj prípravy na budúcnosť. Podľa Hofstedeho výskumu je Slovensko pragmatickou krajinou, v ktorej väčšina ľudí verí, že pravda závisí od konkrétnej situácie, kontextu a času.⁸³ Slováci majú tendenciu sporiť si, investovať a rigidne sa nepridržiavajú vlastných tradícií.

Pôžitky

Táto dimenzia je definovaná ako miera, do akej sa ľudia snažia kontrolovať svoje túžby a pudy. Relatívne slabá kontrola znamená tendenciu k pôžitkom, naopak silná kontrola znamená zdržanlivosť. Podľa tejto dimenzie môžeme kultúry rozdeliť na pôžitkárske a zdržanlivé. Slovensko sa podľa Hofstedeho zistení radí medzi krajiny a kultúry, pre ktoré je charakteristické sebaovládanie a odriekanie si pôžitkov. Opäť upozorňujeme, že aj v tejto oblasti nastali zmeny, nakoľko Slováci, najmä mladšia generácia, rozhodujú o tom, ako budú tráviť voľný čas a čoraz väčší dôraz kladú na kvalitu života. Spoločenský život sa v ostatných rokoch stal pre Slovákov veľmi dôležitý.

Vzhľadom na to, že na Slovensku od roku 1989 prebieha proces transformácie spoločnosti, o niektorých Hofstedeho zisteniach by sa dalo polemizovať. Zmeny nastali nielen v režime, ale aj názoroch, postojoch a správaní ľudí. Ak by sme chceli zistiť, či by sa hodnoty v Hofstedeho taxonómii zmenili, museli by sme realizovať nový výskum.

⁸³*Country comparison. Slovakia.* [online]

	Úloha č. 9	
Vyberte si minimálne dve krajiny a porovnajte ich na základe Hofstedeho kultúrnych dimenzií. Vytvorte projekt, v ktorom tieto kultúry opíšete a predstavíte spolužiakom.		

Pri kontakte s cudzincami dochádza k situáciám, ktoré je možné charakterizovať ako stret, konfrontáciu či konflikt identít. Tieto procesy sa často prejavujú nezáujmom, odmietaním, diskrimináciou, ale aj snahou o asimiláciu, či segregáciu. Avšak, interkultúrne kompletný jedinec vníma stretnutie s ľuďmi z iných krajín ako kultúrne či ekonomické obohatenie a nie ako potenciálne ohrozenie vlastných hodnôt a tradícií. Poznanie preferencií a hodnotovej orientácie jednotlivých krajín umožňuje jednoduchšie a ľahšie komunikovanie v interkultúrnom prostredí. Dosiahnuť vzájomné porozumenie vyžaduje spoznávanie odlišností namiesto hľadania podobnosti, uprednostňovanie faktov pred pocitmi, odpúťanie sa od názoru, že vlastná kultúra je dominantná.

Interkultúrna komunikácia patrí medzi nové zručnosti, ktoré je možné naučiť sa. V súčasnosti sa pri styku s cudzincami kladie veľký dôraz na poznanie kultúrnych rozdielov, čo neznamena, že jazyková príprava je menej dôležitá. V cudzojazyčnej komunikácii môže dôjsť k nedorozumeniu nielen kvôli jazykovej nekompetentnosti, nesprávnemu výberu jazykových prostriedkov, ale aj kvôli nepochopeniu kultúrnej zložky komunikácie.⁸⁴ Znalosť kultúry umožňuje nielen efektívne komunikovať, ale hlavne chápať a tolerovať kultúrnu inakosť a vhodne reagovať v rozličných situáciách ovplyvnených rozdielnym kultúrnym zázemím. V záujme správneho porozumenia druhého jazyka je preto potrebné prihliadať na aspekty kultúry, ktoré môžu do značnej miery ovplyvniť proces vnímania významu výpovede. Jazyk je nielen prostriedkom komunikácie, ktorým vyjadrujeme myšlienky, ale aj prostriedkom šírenia kultúry.

⁸⁴Homolová, 2012, s. 21

Diskusia

S akými formami inakosti sa najčastejšie stretávate?
Aké sú vaše reakcie na inakosť?
Súhlasíte s výsledkami Hofstedeho výskumu vašej krajiny?
S ktorými Hofstedeho zisteniami sa osobne stotožňujete?
Ktoré Hofstedeho zistenia nie sú v súlade s vašou osobnou identitou?

Odporúčaná literatúra pre detailnejšie skúmanie interkultúry

DOLINSKÁ, V. 2016. *Akulturačné štúdie pre ekonómov. Kultúrne odlišnosti medzinárodného pracovného prostredia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 92 s. ISBN 978-80-8168-324-4.

HOFSTEDE, G. – HOFSTEDE, G. J. – MINKOV, M. 2010. *Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and its Importance for Survival*. New York: McGraw-Hill, 2010. 576 s. ISBN 9780071664189.

OLEJÁROVÁ, M. a kol. 2007. *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2007. 88 s. ISBN 978-80-8083-507-1.

POLIAK, P. 2015. *Interkultúrne rozdiely v manažmente organizácií*. Banská Bystrica: Belianum, 2015. 141 s. ISBN 978-80-557-1029-7.

TROMPENAARS, F. - HAMPDEN-TURNER, CH. 1997. *Riding the Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business*. London: Nicholas Brealey, 1997. 265 s. ISBN 1-85788-176-1.

5 INTERKULTÚRA V PRAXI

„Rešpektovať rozdiely znamená rešpektovať odlišné spôsoby života a myslenia.“

Ľudmila Mešková

	Otázky na zamyslenie a úvodnú diskusiu	
Aký spôsobom najčastejšie komunikujete?		
Za akým účelom najčastejšie cestujete?		
Aký je váš cestovateľský sen?		
Do ktorej krajiny by ste nechceli cestovať?		
Čo je potrebné vedieť o krajine, do ktorej cestujete?		

V súčasnosti vzrástla potreba interkultúrnej komunikácie a kompetencie. Bez základného pochopenia pohnútok, ktoré spôsobujú, že ľudia v rozličných kultúrach rozmýšľajú a konajú rôznymi spôsobmi, je spolunažívanie alebo spolupráca takmer nemožná. Bariéry medzi odlišnými kultúrami sa prekonávajú vedomosťami o histórii, politike, kultúre, podnikateľskej etikete príslušnej krajiny, pravidlách zdvorilého správania, odievania, stolovania, o stravovacích zvyklostiach, ale aj odlišnostiach v oslovovaní, formulovaní žiadostí, pokynov, kritiky až po rozdielnosti v myslení, vedení rozhovoru a pod.⁸⁵ Tým, že si uvedomíme interkultúrne rozdielnosti, akceptujeme ich, ale nie za cenu potlačania vlastnej identity, predídeme prípadným stretom a nedorozumeniam.

Najvýraznejšie rozdiely možno pozorovať medzi východnými a západnými krajinami. Rozdielov je mnoho a nie je možné ich všetky detailne analyzovať, preto sa zameriavame len na najcitlivejšie zóny. Napriek odlišnostiam medzi východom a západom, je možné nájsť aj podobnosti. Východný svet, podobne ako napr. bývalý sovietsky blok alebo južné krajiny, je primárne orientovaný na vzťahy. Za najdôležitejšiu sociálnu jednotku považujú tieto krajiny rodinu. Uprednostňujú rodinu, priateľov a osoby, prípadne skupiny, ktoré sú im dobre známe a môžu im dôverovať. Na rozdiel od západných krajín, s takýmito ľuďmi aj uzatvárajú obchody. Najprv sa musia spriatelieť a až potom pristúpia k obchodu. Pri

⁸⁵Borec, 2009, s. 5

uzatváraní obchodu je potrebné rešpektovať kultúrne tradície a náboženské zvyky jednotlivých aktérov. Rozvíjanie interkultúrnej kompetencie je základom efektívnej medzinárodnej spolupráce a harmonického spolužitia.

5.1 Kultúra, jazyk a komunikácia

Súčasný trendy v spoločnosti, vplyv globalizácie a rýchly rozvoj informačných technológií umožňujú ľuďom komunikovať, aj keď sa nachádzajú v iných krajinách, kontinentoch i odlišnom časovom pásme. Táto komunikácia funguje efektívne len vtedy, ak je jazyk aj nositeľom určitého kultúrneho posolstva. Kultúra je súčasťou života každého človeka a v tomto zmysle je zjednocujúcim faktorom. Potreba skúmať najrôznejšie druhy interakcií medzi ľuďmi z rôznych kultúrnych prostredí vyústila do vzniku interkultúrnej komunikácie.

Jazyk a kultúra neodmysliteľne patria k sebe, nakoľko jazyk je súčasťou každej kultúry. Jeho používatelia sa pomocnou neho identifikujú a zároveň cez jazyk prijímajú a šíria kultúru. **Ivor Ripka** považuje jazyk nielen za nástroj dorozumievania sa a myslenia, ale podľa neho sa prostredníctvom jazyka uchovávali a traja duchovné schopnosti i výtvoary predchádzajúcich generácií.⁸⁶

Vzájomne komunikovať môžeme rozličnými spôsobmi. Komunikácia môže prebiehať hovoreným slovom, ale aj mlčaním, písomným prejavom, rečou tela, úpravou zovňajšku, vôňou, farbami, zvyklosťami, ale aj určitými spôsobmi, ktoré odrážajú postavenie spoločnosti. Komunikačný prostriedok volíme v závislosti od účelu komunikácie a od partnera, s ktorým komunikujeme.

5.1.1 Spôsob komunikácie a pozdravy

Kultúry sa odlišujú aj priamotou, s akou komunikujú. Americký spôsob komunikácie je priamy a bez zbytočností, pretože pre každého Američana čas sú peniaze a premárniť ho považujú za „hriešne“. Tento komunikačný štýl je pre moslimov zarážajúci, považujú ho za nezdvorilosť a nevychovanosť. Slováci majú diplomatický prístup ku komunikácii a taký istý prístup aj očakávajú. Tento štýl komunikácie je pre moslimov prijateľnejší. Ich komunikácia je sprevádzaná nepriamotou, emóciami, výrazným expresívnym vyjadrovaním, gestikuláciou a hlukom. Slovné vyjadrený zápor považujú za vyslovene nezdvorilý. A oni sa chcú správať slušne. „Áno“ nemusí vždy znamenať súhlas. Základné pravidlo je: ak moslim povie „áno“, myslí tým „možno“, ak povie „možno“, myslí

⁸⁶Ripka, 1998, s. 81

tým „nie“. Takto sa vyhýbajú otvorenej konfrontácii. Odporúča sa pozorne sledovať neverbálne signály, ktoré v komunikácii tvoria oveľa väčší podiel ako u nás. Napríklad mľasknutie jazykom môže signalizovať dôrazné „nie“.

Komunikácia prebieha jazykom, gestami, ale aj rečou tela. Kultúry môžeme rozdeliť aj na kontaktné a nekontaktné.⁸⁷ Vo východných kultúrach sa osobným dotykcom vyhýbajú, čo obzvlášť platí pri pozdravení žien. Pokiaľ sama nevystrie ruku na pozdrav ako prvá, muž tak nesmie urobiť. Toto pravidlo platí aj v západných krajinách, ale prípadné porušenie sa nepovažuje za taký veľký prehrešok voči slušnému správaniu, ako by tomu bolo na východe. Moslimskí muži sa medzi sebou zdravia podaním ruky a povedia *salam*, mier s vami, alebo *pokoj* s vami. V Indii je najčastejší pozdrav *Namasté*, pričom ruky sa pri združení zložia dlaňami k sebe a pridá sa k tomu jemný úklon hlavou. Rôzne varianty pozdravu so zloženými dlaňami k sebe spolu s úklonom alebo bez neho sú bežné takmer na celom východe.

	Úloha č. 10	
Viete, ako sa zdravia ľudia v odlišných kultúrach? Prirad'te krajiny k obrázkom. Srí Lanka, Japonsko, USA, Kórea, Argentína, Irán, Čína, Thajsko, Eskimáci		

⁸⁷Dolinská, 2004, s. 33

5.1.2 Význam mien, spôsob oslovovania a používanie titulov

Vo východných kultúrach majú mená úplne odlišný význam ako v západných. Niekedy nekonečne dlhé mená v sebe zahrňajú celý rodokmeň. Napríklad klasické moslimské mená pozostávajú zvyčajne z mena, pôvodu (rod) a priezviska, ktoré sa môže tvoriť podľa kmeňa, národnosti, mesta, povolania, podľa zvierat, prípadne podľa prezývky.⁸⁸ Vzhľadom na zložitosť týchto mien v komunikácii s cudzincami sa v bežnom živote používa oslovenie pán a pani v spojení s menom. Tento spôsob oslovovania, samozrejme, nepoukazuje na neformálny a priateľský vzťah. V Indii používajú *shri* (pán), *shrimati* (pani) a *kumari*, čo znamená slečna. V Iráne sa používa oslovenie *aga* (pán) a *chanum* (pani). V Afganistane bežne používajú oslovenie brat a sestra.

V anglofónnych krajinách platí pravidlo, ak sa predstavia menom, oslovujte ich tak, ale neznamená to neformálny vzťah. Vo východných kultúrach si potrpia na tituly a hodnosti. Rovnako sa netreba ostýchať dávať na vedomie tituly, pretože sú dôležitým znakom postavenia a kompetentnosti.

⁸⁸Borec, 2009, s. 127

5.1.3 Komunikácia farbami

Vnímanie významu farieb je subjektívne a úzko súvisí s kultúrnymi vplyvmi. Dobové a zemepisné rozdiely môžu hrať až prekvapivo veľkú úlohu. Napríklad v západných krajinách je za farbu smútku považovaná čierna, ale na východe je to naopak biela. Vo všeobecnosti **biela** evokuje dokonalosť, čistotu a nevinnosť. Často symbolizuje mier, slobodu a česť. V súlade s čiernou vytvára dokonalú harmóniu, ktorú na východe znázorňuje notoricky známe *jin a jang*. **Čierna** je najtmavšia farba, preto vyvoláva pocity strachu, neistoty a zla. Avšak je farbou elegancie, trpezlivosti, sily a vytrvalosti. **Modrá** symbolizuje racionalitu, zodpovednosť a stabilitu. **Zelená** je farbou prírody, preto je vnímaná pozitívne. Pôsobí upokojujúcim dojmom. Je farbou solidarity, nádeje, v Indii je farbou viery, v Írsku sa taktiež spája s náboženstvom. **Červená** je veľmi silná a výrazná farba. Na jednej strane je vnímaná pozitívne, lebo sa spája s citmi, srdcom a láskou. Na strane druhej, je symbolom krvi, boja, nebezpečenstva a napätia. **Žltá** a **zlatá** sú symbolmi bohatstva, prosperity a pozitívnej budúcnosti. Spájajú sa aj s panovníkmi, úctou k nim, rešpektovaním ich autority a majestátnosti, pretože sa im pripisujú vlastnosti slnka a slnečného svitu. **Fialová** vzniká zmiešaním červenej a modrej. Je farbou mieru, pokory, rozvahy ale aj tajomstva. **Oranžová** (pozitívna farba) a **ružová** (ženskosť, naivita) taktiež vznikajú zmiešaním iných farieb. Význam a symbolika farieb je rôzna, dokonca niekedy až protichodná, a preto ako komunikačný kód nemusí byť vždy hodnotená rovnako obidvomi stranami komunikačného procesu.

5.1.4 Komunikácia darmi

Pri spoločenskom styku je bežné, že si ľudia dávajú pri rôznych príležitostiach dary. Dar je mnohovranný, lebo veľa hovorí o vzťahu k obdarovanej osobe. K spoločenskému taktu patrí aj umenie vybrať vhodný dar, ale i schopnosť adekvátne dar prijať. Pri styku s cudzincami je dôležité vybrať dar, ktorý je v súlade s kultúrou obdarovaného. V niektorých kultúrach je potrebné citlivo pristupovať k spôsobu odovzdania daru ako i spôsobu zabalenia daru, pričom nemenej dôležité je aj vhodné farebné prevedenie.

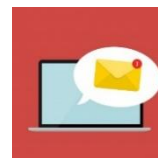
Medzi najvhodnejšie dary patria kvalitné bonbóny, kvety alebo predmety reprezentujúce kultúru darcu. Vo východných kultúrach sa odovzdávaniu daru pripisuje veľký význam. V Japonsku je obdarovávanie určitým rituálom. Dar nemusí byť drahý, ale musí byť pekne zabalený, pričom najvhodnejšie sú pastelové farby. Japonci nezvyknú dar bezprostredne po prijatí otvoriť. V Číne môže byť dar trikrát odmietnutý

predtým, než ho akceptujú. Dary sa na znak úcty prijímajú a odovzdávajú obidvoma rukami. Dar, alebo súprava darov, by nemal pozostávať zo štyroch kusov, nakoľko výslovnosť slova štyri je v čínskom jazyku podobná výslovnosti slova smrť. Číňani preto považujú číslo štyri za nešťastné číslo. Dary pomáhajú udržiavať priateľské vzťahy, vyjadrujú úctu a rešpekt, avšak v niektorých kultúrach môžu byť považované za úplatok.

	Úloha č. 11	
Prirad'te nevhodný (pygmalionský) dar ku konkrétnej krajine.		
Žlté kvety	Japonsko	
Nôž	Irán	
Vreckovky	Spojené Arabské Emiráty	
Karafiáty	India	
Hodinky	Čína	
Biele ľalie	Nemecko	
Alkohol	Vietnam	
Dar z kože	Anglicko	

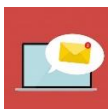

Úloha č. 12

Naplánujte a zorganizujte návštevu zahraničných obchodných partnerov. Predstavte si, že pracujete pre slovenskú firmu, ktorá vyrába predmety odzrkadľujúce slovenské kultúrne tradície. Firma má záujem ponúknuť svoje produkty na ázijskom trhu. Vaše pozvanie prijali dvaja potenciálni obchodní partneri z Číny. Dostali ste e-mail s inštrukciami ohľadom ich pobytu na Slovensku. Vašou úlohou je odpovedať na e-mail. Dodržujte zásady správnej e-mailovej komunikácie a vhodne zakomponujte odpovede na nasledujúce otázky:

- 1.Kde budú zahraniční obchodní partneri ubytovaní?
- 2.Kto ich vyzdvihne na letisku?
- 3.Ako zabezpečíte transfer?
- 4.Kde budú prebiehať obchodné rokovania?
- 5.Aký program im pripravíte?
- 6.Aké jedlo im zabezpečíte?
- 7.Čo im odporučíte počas voľného času?
- 8.Poskytnete informáciu o návšteve zahraničných obchodných partnerov televízii alebo novinám?
- 9.Zabezpečíte tlmočníka?
- 10.Aké odporúčania by ste im dali pred cestou na Slovensko?

E-mail od zástupkyne čínskych obchodných partnerov

Váž. pani/pán,

Pán Wang a pán Lee pricestujú **20. júna o 9.00** na Viedenské medzinárodné letisko. Odchádzať budú **24. júna o 18.15**. Prosím pošlite mi informácie o ich programe. Obidvaja páni radi dopredu vedia, aký program ich čaká. Je dôležité, aby ich návšteva bola úspešná, preto považujem za dôležité, zaslať Vám odporúčania, aby ste sa vyhli prípadným nedorozumeniam, ktoré môžu prameniť z odlišnosti našich kultúr.

Čínske vzťahy sú budované na osobnej dôvere a rešpekte, preto prosím dodržujte stanovený program, obidvaja páni si zakladajú na presnosti. Pán Wang a pán Lee by sa radi stretli aj s personálom továrne. Lepšie porozumejú celému procesu výroby a fungovaniu továrne. Obidvaja rozprávajú plynule po anglicky, avšak pán Wang môže mať problém porozumieť niektorým výrazom. Spoločenský a voľnočasový program sú v našej kultúre považované za dôležitejšie než obchodné stretnutia. Čo sa týka gastronómie a špecialít národných kuchýň, musím Vás upozorniť, že sú nároční a priberčiví. Pánovi Lee sa nepáčila ochutnávka vína a syrov. Pokiaľ by mali piť alkoholické nápoje, uprednostňujú kvalitné destiláty.

Počas obchodných rokovaní sa budú pýtať na históriu firmy, výrobu, odbytové miesta a pod. Obidvaja páni budú potrebovať oddych a voľný čas. Vtedy sa vyhýbajte pracovným témam. Budú sa zaujímať o krajinu, kultúru a ľudí.

Pevne verím, že urobíte všetko preto, aby sa pán Wang a pán Lee u Vás cítili príjemne a odchádzali s pocitom úspešnej pracovnej cesty.

V prípade ďalších otázok ma neváhajte kontaktovať.

So srdečným pozdravom,

Peng Liu

Diskusia k zahraničnej návšteve

1. Ako by ste privítali obchodných partnerov z Číny?
2. Aké témy považujete za vhodné na rozhovor počas neformálnej večere s čínskymi obchodnými partnermi?
3. Aké darčeky považujete za vhodné?
4. Ako by ste rozvíjali a budovali obchodné vzťahy?
5. Prečo môže byť slovenský trh zaujímavý?

5.2 Vnímanie času

Jednotlivé kultúry majú rozdielne chápanie času a táto skutočnosť súvisí s viacerými činiteľmi. Medzi tieto činitele patria geografia, historické, ako aj klimatické hľadisko, ale aj charakter a unikátnosť jednotlivca, ktorý je súčasťou určitej kultúry. Nesmieme zabúdať, že súčasťou každej kultúry sú jedinci, u ktorých sa niekedy vyskytuje protichodný prístup k času.⁸⁹ Tento prístup k času je spôsobený uvedenými činiteľmi, čo môžeme považovať za kritérium pre charakterizovanie správania a preferencií jednotlivcov v monochronickej a polychronickej kultúre.

Charakteristika správania sa ľudí z hľadiska vnímania času

	Monochronickej	Polychronickej
Venujú sa	jednej veci	viacerým veciam súčasne
Časové rozvrhy a plány	berú vážne	nie sú dogma, možno ich porušiť
Za najdôležitejšie považujú	prácu	rodinu a interpersonálne vzťahy
Súkromie	dôležité	aktívne kontakty s druhými ľuďmi
Pracujú	nezávisle od druhých	s viacerými ľuďmi súčasne

(Zdroj: Dolinská, 2004, s. 11)

⁸⁹Dolinská, 2004, s. 11

Západné kultúry zaradíme medzi monochronické, nakoľko čas má dôležitú hodnotu. V kontraste k nim sú východné kultúry, kde čas je považovaný za relatívny pojem a chápu ho celkom inak. Rodinné a súkromné záležitosti majú vždy prednosť, všetko ostatné musí jednoducho počkať. Východné kultúry patria medzi polychronické kultúry. Hoci to znie nelogicky, pravidlom býva, že moslimovia budú očakávať dochvilnosť a slovné spojenie „nemám čas“ považujú za mimoriadne nezdvorilé, dokonca ho môžu chápať aj ako urážku.

5.3 Náboženstvo

Na kultúru môže mať vplyv náboženstvo, a to najmä v tých krajinách, kde je náboženský a politický systém úzko-prepojený. Ide predovšetkým o východné kultúry. Islam a s ním spojené náboženské rituály a obrady zohrávajú v moslimskom svete ústrednú úlohu. Islam nie je iba náboženstvom, ale aj spoločenským poriadkom a životným štýlom. Na rozdiel od ostatných kultúr, preniká do všetkých oblastí ľudského života, pričom ovplyvňuje myslenie a aj konanie jeho vyznávačov. Samozrejme, vplyv islamu nie je v celej oblasti pôsobenia rovnaký. Ale všade platí, že islam je rozhodujúcim činiteľom k pochopeniu moslimského sveta. Od cudzinca si to vyžaduje veľa ohľaduplnosti a pripravenosti prispôbiť sa miestnym pravidlám. A preto je nutné oboznámiť sa so spoločenskými pravidlami moslimskej kultúry, kde rešpektovanie náboženstva je dôležitým predpokladom vytvorenia atmosféry dôvery a priateľského vzťahu.

Islam vyžaduje, aby sa moslimovia modlili päť denných modlitieb, čo sa nazýva *namaz*, a to za úsvitu, na pravé poludnie, popoludní, pri západe slnka a večer. V mestách, ale aj vo väčšine vidieckych oblasti, počuť z reproduktorov *azan*, výzvu na modlitbu. Piatok je deň pokoja podobne ako nedeľa pre kresťanov alebo sobota pre židov. Je to moslimský sviatok, keď sa príbuzní stretávajú v dome najstaršieho z rodu a trávajú čas modlením. Väčšina obchodov a kancelárií je zatvorená. Pracovný režim je odlišný aj počas *Ramadánu*, deviateho mesiaca islamského kalendára, kedy sa všetci moslimovia postia počas hodín denného svetla. **Emíre Khidayer** uvádza, že arabské náboženské autority sa pretekajú v tom, ktorej sa ako prvej podarí stanoviť začiatok *ramadánu*. Ak je prvá Saudská Arábia, ostatné arabské krajiny, ale aj iné moslimské krajiny, na znak úcty ku krajine Dvoch svätých (Mekke a Medine), sa prispôbia a vyhlásia *ramadán* v ten istý deň. Irán ako nearabská krajina musí ukázať svoju

„inakosť“ a vyhlási ho inokedy.⁹⁰ *Ramadán* ovplyvňuje akúkoľvek činnosť, dokonca sa neuzatvárajú ani obchody. Od cudzincov sa neočakáva, že budú pôst dodržiavať, ale očakáva sa, že prejavia rešpekt k tejto praktike.

5.4 Hygiena

Aj hygienické návyky sú ovplyvnené kultúrou, náboženstvom a výchovou. V moslimských krajinách je potrebné rešpektovať jedno z najdôležitejších pravidiel a to, že pravá ruka nie je taká ako ľavá. Moslimovia považujú ľavú ruku za nečistú, nakoľko ju používajú pri osobnej hygiene.

V moslimských krajinách je osobná hygiena spojená aj s určitými rituálmi vyplývajúcimi z náboženstva. Každý moslim musí byť pred modlitbou, teda pred spojením sa s Bohom, rituálne očistený. Patrí sem umytie tváre, uší, nosných dierok a rúk a malo by sa k tomu pridružiť aj umytie intímnych partií. Korán (4:43, 5:6) predpisuje spôsob očisty. Pokiaľ moslim nemá možnosť fyzicky sa očistiť, môže vykonať *tajammom*⁹¹, symbolické očistenie.

O Američanoch sa hovorí, že sú pomerne posadnutí hygienou a „dobrou vôňou“. Človek má byť čistý, upravený a príjemne voňať. Jemný parfum alebo kolínska voda je nutnosťou, čo súvisí s americkým zmyslom pre hygienu. Je zvykom, že si Američan nikdy dva dni po sebe neoblečie to isté (ani nohavice) a to isté očakáva aj od svojho okolia. V opačnom prípade sa to považuje za znak nižšieho životného štandardu. Sprchovanie je v západnom svete každodennou hygienickou záležitosťou, v orientálnych krajinách tomu tak nemusí byť. Uprednostňujú návštevu *hammámov*, orientálnych kúpeľov, ktoré poskytujú spojenie fyzickej a psychickej očisty. Interkultúrne rozdiely v oblasti hygieny sa prejavujú nielen v osobnej hygiene jednotlivcov, ale aj v celej spoločnosti, od individuálnych domácností až po spoločné, resp. vonkajšie priestory celej krajiny.

⁹⁰Khidayer, 2010, s. 30

⁹¹Al-Sbenaty, 2015, s. 153

5.5 Odievanie

Vhodné ošatenie má v kultúre veľký význam. Najvýraznejšie rozdiely sú opäť v západnom a východnom štýle odievania. Na pracovné stretnutie môže moslim prísť v tradičnom odeve, avšak od zahraničného partnera sa vyžaduje západné konzervatívne oblečenie. Pre manažéra je vhodný tmavomodrý alebo čierny oblek. Napriek horúčavám sa neodporúča vyzliecť si sako, pretože uvoľnené správanie môže moslimský partner považovať za nedostatok rešpektu. Oblečenie žien by nemalo odhaľovať pokožku a zdôrazňovať postavu. Vhodné sú decentné sukňové alebo nohavicové kostýmy, pričom dĺžka sukne by mala byť pod kolená.

O zahaľovaní moslimských žien, ich právach a slobodách sa vedú búrlivé diskusie. **Emíre Khidayer** objasňuje päť dôvodov prečo sa moslimské ženy zahaľujú. Prvým je ochrana pred slnkom a vetrom, druhým je nedostatok peňazí, keďže nie každá žena si môže dovoliť pravidelne míňať peniaze na kaderníka, tretím je náboženstvo, štvrtý dôvod vyplýva z náboženstva – žena nemá pútať pozornosť žiadneho muža, lebo vo svojej podstate je diablovým nástrojom na zvádzanie muža zo správnej cesty, a posledným je dobrovoľné zahaľovanie pred očami akéhokoľvek muža.⁹² Pravidlá zahaľovania sa majú regionálne, finančne a spoločenským statusom viazané variácie. Zahaľovanie sa nie je iba náboženským, ale aj spoločenským a kultúrnym symbolom.

Úloha č. 13

Rozoznáte orientálne druhy oblečenia?

Prirad'te názvy k jednotlivým druhom oblečenia.

kimono, gallábíja, hidžáb, abája, burka, nikáb, sarong, čádor, sári

Zdroj: Simon Peak

⁹²Khidayer, 2010, s. 138 – 144

5.6 Stravovanie a pohostinnosť

Kuchyňa je dušou národa, ale vypovedá veľa aj o jednotlivcoch. Jedným z najväčších rozdielov medzi východom a západom je spôsob stravovania. Zatiaľ čo sa v západných krajinách sedí pri stole a používa sa príbor, na východe je bežné sedieť so skríženými nohami na zemi a jesť rukami alebo paličkami. Najobľúbenejším nápojom je čaj. Príprava a pitie čaju prebieha podľa tradičného rituálu, ktorý sa dodržiava aj niekoľkokrát denne. Farba a jemná aróma nápoja vypovedá o umení toho, kto ich pripravoval.

Východné krajiny sa vyznačujú svojou pohostinnosťou. Aj v prípadných skromnejších podmienkach si uctia hostí tým, že pripraví najlepší jedlo, ktoré majú. Slováci taktiež o sebe radi hovoria ako o pohostinnom národe, avšak nedávne výskumy ukazujú opak. Do roku 1989 bolo správanie Slovákov vnímané pozitívnejšie. Avšak revolúcia priniesla mnohé zmeny, ktoré sa odzrkadlili aj v správaní ľudí voči cudzincom. V správe *Svetového ekonomického fóra*, ktorá skúmala turizmus v 140 krajinách, v jednej z kategórií - *Postoj populácie voči zahraničným turistom*, skončilo Slovensko ôsme od konca.⁹³ Celkovo sa

⁹³Čevelová, 2013. Slovenská pohostinnosť je mýtus, turistov nemáme radi. In: *Sme – Cestovanie*. [online]

Slovensko umiestnilo na 54 mieste.⁹⁴ Neochota a xenofóbne postoje slovenského obyvateľstva nepotvrdzujú len početné prieskumy verejnej mienky, ale neraz aj názory a skúsenosti turistov, ale aj cudzincov žijúcich na Slovensku.⁹⁵ Rozdielnosť v pohostinnosti závisí od orientácie kultúry. Zatiaľ čo východ je vzťahovo a duchovne orientovaný, západné krajiny preferujú materiálne hodnoty.

5.7 Jedinečné kultúrne špecifiká

Pestrosť kultúr sa prejavuje aj v tom, že existujú zvyky, ktoré sú typické iba pre jednu konkrétnu kultúru. Takýmto zvykom je v Iráne *taraf*, spoločenský zvyk, ako niekoho zdvorilo, hoci veľmi neurčito pozvať. V afganskej spoločnosti je dôležitý koncept cti a hanby. Muž, hlava rodiny, je zodpovedný za ochranu cti celej rodiny. V niektorých východných kultúrach (India, Afganistan, Arabské krajiny) sa dodržiava *purdah*, náboženská a spoločenská izolácia žien, ktorá chráni orientálne ženy pred pohľadmi iných mužov, než rodinných príslušníkov. *Purdah* má dve podoby, a to fyzickú segregáciu žien (napr. oddelenie časti domu iba pre ženy, aby sa nestretli s cudzími mužmi) a požiadavku, aby sa ženy zahalovali. *Purdah* je možné interpretovať aj ako „závoj“ pre orientálne ženy. Ženám dodržiavanie *purdah* obvykle neprekáža. Cítia sa skôr polichotené a považujú to za prejav mužskej starostlivosti. Cítia sa vzácne, dôležité a chránené. V Ázii nie je zvykom ukazovať emócie na tvári. Aj prejavy hnevu či smútku na verejnosti sa považujú za neakceptovateľné, znamená to pre nich „stratu tváre“ a poníženie. Osobnú dôstojnosť uprednostňujú pred dočasnou emóciou.

Okrem poznania toho, čo sa v jednotlivých krajinách patrí, je dôležité vedieť, čoho sa vyvarovať, napríklad Iránci sú obzvlášť citliví, ak si ich niekto zamieňa za Arabov. Vo východných krajinách je vhodné vyhýbať sa témam týkajúcich sa politiky a náboženstva. Preukázanie úcty a skromnosti je nevyhnutnou súčasťou východného sveta.

⁹⁴Slovenská pohostinnosť? Dnes už iba biznis, ktorý nevieme robiť. In: *Hlavné spravy*. [online]

⁹⁵Bitušíková, 2009, s. 37

	Úloha č. 14	
	Vyberte si dve krajiny, jednu východnú a druhú západnú. Vytvorte projekt, v ktorom opíšete zóny citlivé na rozdiely a predstavíte ich spolužiakom.	

Ak chceme komunikovať s ľuďmi z odlišných kultúr s čo najmenším množstvom nedorozumení, musíme chápať svet a myslieť ako druhí, ale nie za cenu skrývania vlastnej identity, alebo príliš horlivého prispôsobovania sa. Je ťažké predstaviť si harmonické spolunažívanie, ak by sme nedokázali efektívne reagovať na kultúrne podnety miestnych obyvateľov a využiť ich na splnenie svojich očakávaní v tej ktorej krajine, resp. kultúre.⁹⁶ Čím viac vieme o každodennom živote iných ľudí, tým väčšia je nádej, že prostredníctvom vzájomného poznania a pochopenia sa zabudnú staré averzie a zablokuje sa vznik nových.⁹⁷ Efektívna komunikácia s ľuďmi z odlišnej kultúry si vyžaduje orientovanie sa v cudzej, neznámej kultúre, kde platia iné pravidlá. Spoznať ich väčšinou nie je ťažké. Oveľa ťažšie je pochopiť ich a osvojiť si ich a nájsť funkčnú rovnováhu s pravidlami vlastnej kultúry.

V posledných rokoch vzrástol význam schopností interkultúrnej komunikácie, a teda bez základného pochopenia pohnútok, ktoré spôsobujú, že ľudia v rozličných kultúrach rozmýšľajú rôznymi spôsobmi a ako tieto odlišnosti bezprostredne ovplyvňujú komunikačné správanie sa k druhým, je život v dnešnej dobe takmer nepredstaviteľný. Nestačí len chápať, ale je tiež potrebné byť otvorený a tolerantný voči inakosti. Stret s inakosťou je súčasťou dnešného sveta, pričom tento fenomén vyvoláva strach a predsudky, ktoré vyplývajú z podsúvaných interpretácií.

⁹⁶Poliak, 2015, s. 8

⁹⁷Podoláková, 1998, s. 17

Diskusia

Ktoré zvyky odlišných kultúr sa vám páčia?

Ktoré zvyky odlišných kultúr sú vám nesympatické?

Zažili ste v zahraničí situáciu, ktorá vás zaskočila?

Zažili ste v zahraničí situáciu, ktorá vás príjemne prekvapila?

Akým témam je vhodné vyhýbať sa pri styku s cudzincami?

Odporúčaná literatúra pre detailnejšie skúmanie problematiky interkultúrnych rozdielov

BITUŠÍKOVÁ, A. a kol. 2009. *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku II. Cudzinci medzi nami*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2009. 206 s. ISBN 978-80-8083-700-6.

BOREC, T. 2009. *Manažéri na cudzom parkete. Ako prekonať nástrahy interkultúrnej komunikácie*. Bratislava: Neopublic Porter Novelli, 2009. 218 s. ISBN 978-80-970227-5-4.

DOLINSKÁ, V. 2004. *Prieniky kultúr v globálnom priestore*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2004. 62 s. ISBN 80-8055-929-5.

KHIDAYER, E. 2010. *Život po arabsky*. Bratislava: Marenčin PT, 2010. 328 s. ISBN 978-80-8114-050-1.

Country Culture Guides. [online]. Dostupné na: <https://www.commisceo-global.com/resources/country-guides>

ZÁVER

Žiadna kniha nedokáže dať odpovede na všetky otázky, ale pokiaľ je dobre napísaná, vie pootvoriť dvere do oblastí, ktorým sa venuje, čo bolo aj cieľom tejto učebnice. Jednou z úloh vysokých škôl je pripraviť mladých ľudí na ich budúci profesijný život v čoraz viac pretechnizovanej a interkultúrnej spoločnosti. Učitelia by preto mali disponovať širokým spektrom nových, moderných a inovatívnych prístupov k vyučovaniu. Pripraviť odborne, ale i jazykovo zdatných absolventov, schopných uplatniť sa v konkurenčnom prostredí trhu práce tak v štátnej, ako aj v privátnej sfére nie je jednoduché. Skúsení pedagógovia dokážu identifikovať záujem a potreby študentov, pričom v učebniach vedia vytvoriť síce fiktívne, ale zato efektívne pracovné prostredie podobné reálnemu. Vhodným nástrojom môže byť aj moderne napísaná učebnica.

Zavedenie inovatívnych metód do výučby sa realizuje postupne. Kultúrne štúdiá, diplomacia a medzinárodné vzťahy či cestovný ruch patria medzi moderné, interdisciplinárne a populárne študijné programy. Študenti počas štúdia spoznávajú cudzie kultúry prostredníctvom jazyka a jazyk prostredníctvom kultúry. Súčasťou štúdia kultúry je oboznámenie sa so zvyklosťami, hodnotami, vzorcami správania, spôsobmi komunikácie, spôsobmi stolovania až po to, čo je v jednotlivých kultúrach akceptovateľné alebo považované za nevhodné, resp. zakázané. Súčasné štúdium je štúdiom bez hraníc, ktoré umožňuje nadväzovať rozličné medzinárodné vzťahy, spoznávať nových ľudí z odlišných krajín a komunikovať naprieč rozličnými kultúrami.

Univerzita 21. storočia kráča smerom k digitalizácii, avšak najvyšší prínos pre študentov má aj naďalej osobný výklad učiteľa. Informačné technológie nemôžu nahradiť to, čo vie odovzdať skúsený pedagóg, nakoľko v rukách kompetentného učiteľa je účinná akákoľvek tradičná i inovatívna metóda.

Autorka

SPRÁVNE ODPOVEDE K ÚLOHÁM

Správne odpovede k úvodnému testu

1c, 2b, 3d, 4b, 5b, 6c, 7d, 8b, 9c, 10c, 11a, 12d, 13b, 14c, 15a

Úloha č. 10

1. Čína, 2. Srí Lanka, 3. Thajsko, 4. Japonsko, 5. Irán, 6. Kórea,
7. Eskimáci, 8. Argentína, 9. USA

Úloha č. 11

Japonsko - nôž

Irán - žlté kvety

Spojené Arabské Emiráty - alkohol

Čína - hodinky

Anglicko - biele ľalie

India – dar z kože

Nemecko - karafiáty

Vietnam - vreckovky

Úloha č. 13

1. burka, 2. čádor, 3. nikáb, 4. sarong, 5. hidžáb, 6. kimono, 7. abája, 8. sári,
9. gallábíja

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- AL-SBENATY, A. 2015. *Korán s vysvetlivkami a výkladom*. Bratislava: EPOS, 2015. 872 s. ISBN 978-80-562-0105-3.
- BAČOVÁ, V. 1996. *Etnická identita a historické zmeny. Štúdia obyvateľov vybraných obcí Slovenska*. Bratislava: VEDA, 1996. 200 s. ISBN 80-224-0472-1.
- BALÁK, R. 2006. Kultúrna identita vo vzťahu k ľudskej prirodzenosti. In: *Ľudská prirodzenosť a kultúrna identita*. Bratislava: Iris, 2006. s. 227 – 251. ISBN 80-89238-04-1.
- BARKER, CH. 2006. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. 206 s. ISBN 80-7367-099-2.
- BHABHA, H. K. 1994. *The Location of Culture*. London – New York: Routledge, 1994. 408 s. ISBN 9780415336390.
- BIEDERMANN, H. 1992. *Lexikón symbolov*. Bratislava: Obzor, 1992. 376 s. ISBN 80-215-0217-7.
- BITUŠÍKOVÁ, A. a kol. 2007. *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku I. Štúdie, dokumenty, materiály*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2007. 125 s. ISBN 978-80-8083-345-9.
- BITUŠÍKOVÁ, A. a kol. 2009. *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku II. Cudzinci medzi nami*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2009. 206 s. ISBN 978-80-8083-700-6.
- BOREC, T. 2009. *Manažéri na cudzom parkete. Ako prekonať nástrahy interkultúrnej komunikácie*. Bratislava: Neopublic Porter Novelli, 2009. 218 s. ISBN 978-80-970227-5-4.
- DARULOVÁ, J. – KOŠTIALOVÁ, K. 2010. *Multikultúrnosť a multietnicita. Kontexty kultúry národnostných menšín na Slovensku*. Bratislava: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. 274 s. ISBN 978-80-557-0018-2.
- DOLINSKÁ, V. 2004. *Prieniky kultúr v globálnom priestore*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2004. 62 s. ISBN 80-8055-929-5.
- DOLINSKÁ, V. 2016. *Akulturačné štúdie pre ekonómov. Kultúrne odlišnosti medzinárodného pracovného prostredia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 92 s. ISBN 978-80-8168-324-4.
- DŮMŮK, J. 2011. *Diplomacia a diplomatický protokol*. Šamorín: Heuréka, 2011. 411 s. ISBN 978-80-89122-67-7.

- FOBELOVÁ, D. 2000. *Kultúra v živote človeka*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2000. 96 s. ISBN 80-8055-404-8.
- FUKUYAMA, F. 2019. *Identita*. Bratislava: Premedia, 2019. 178 s. ISBN 978-80-8159-753-4.
- GAŽOVÁ, V. 2009. *Úvod do kulturológie*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009. 107 s. ISBN 80-7121-315-4.
- HIRT, T. 2005. Svět podle multikulturalismu. In: *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 279 s. ISBN 8086898229.
- HOFSTEDE, G. – HOFSTEDE, G. J. – MINKOV, M. 2010. *Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and its Importance for Survival*. New York: McGraw-Hill, 2010. 576 s. ISBN 9780071664189.
- HOMOLOVÁ, E. 2012. Nová dimenzia vzťahu jazyka a kultúry. In: *Nová filologická revue*. Roč. 4. Číslo 1. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Matej Bela, 2012. s. 21 – 26. ISSN 1338-0583.
- HRIVÍKOVÁ, T. 2010. *Jazyk a identita v európskom kontexte*. Bratislava: Ekonóm, 2010. 130 s. ISBN 978-80-225-2997-6.
- HUNTINGTON, S. 2001. *Sřet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.
- HUŤKOVÁ, A. 2009. Diverzita kultúr (multikulturalizmus) – výzvy súčasnosti. In: *História, Kultúra, Jazyky- dôležité prvky európskej integrácie a európskej identity*. Banská Bystrica: Univerzita Matej Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2009. s. 39 - 46. ISBN 978-80-8083-824-9.
- JEŽOVÁ, D. 2015. *Vybrané aspekty medzinárodných vzťahov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta. 184 s. ISBN 978-80-7160-354-2.
- KHIDAYER, E. 2010. *Život po arabsky*. Bratislava: Marenčin PT, 2010. 328 s. ISBN 978-80-8114-050-1.
- KISSINGER, H. 1999. *Umění diplomacie*. Praha: PROSTOR, 1999. 952 s. ISBN 80-7260-025-7.
- KOLEČANI LENČOVÁ, I. 2018. *Vnímanie inakosti vo vyučovaní cudzích jazykov / Perception of Otherness in Foreign Language Learning In: Skúsenosť inakosti / Experience of otherness – osobná a politická identita v kultúre, literatúre, preklade a humanitných vedách / Personal and Political Identity and its Reflection in Culture, Literature, Translation and Humanities. Recenzovaný vedecký zborník príspevkov z medzinárodnej*

- konferencie konanej dňa 13. 9. 2018. na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Javorčíková, J. - Höhn, E. (eds.). Bratislava: Z-F Lingua, 2018. s. 127 – 232. ISBN 978-80-8177-050-0.
- KRÁLIK, J. 1999. *Dejiny umenia diplomacie*. Bratislava: EKONÓM, 1999. 296 s. ISBN 80-225-1136-6.
- KRŠKO, J. 2016. *Všeobecnolingvistické aspekty onymie*. Banská Bystrica: Belianum, 2016. 146 s. ISBN 978-80-557-1123-2.
- LEHMANNOVÁ, Z. 1999. *Kulturní dimenze mezinárodních vztahů*. Praha: VŠE, Fakulta mezinárodních vztahů, 1999. 137 s. ISBN 80-7079-850-5.
- MEŠKOVÁ, Ľ. 2004. Interkultúrne rozdiely medzi slovenskými a francúzskymi manažérmi v cestovnom ruchu. In: *Acta oeconomica N. 17. Cestovný ruch v nových členských štátoch po vstupe do Európskej únie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ekonomická fakulta, 2004. s. 160 - 164. ISBN 80-8055-898-1.
- MEŠKOVÁ, Ľ. 2004. Identifikovanie a rozvíjanie interkultúrnych kompetencií. In: *Kulturná inteligencia ako dôležitý predpoklad konkurencieschopnosti Slovenska v globálnom prostredí : zborník vedeckých štúdií z projektu VEGA 1/0934/16*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2016. s. 58 – 65. ISBN 978-80-557-1125-6.
- MISTRÍK, E. 1999. *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava: Iris, 1999. 347 s. ISBN 80-88778-81-6.
- NÜNNING, A. 2006. *Lexikon theorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006. 912 s. ISBN 80-7294-170-4.
- OBAMA, B. 1995. *Dreams from my father. A story of Race and Inheritance*. New York: Random House, 1995. 464 s. ISBN 978-0-307-38341-9.
- OLEJÁROVÁ, M. a kol. 2007. *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2007. 88 s. ISBN 978-80-8083-507-1.
- PAJTINKA, E. 2008. Verejná diplomacia. In: *Diplomatická služba členského štátu EÚ v procese európskej integrácie*. Bratislava: Ekonóm, 2008, s. 185-200. ISBN 978-80-225-2630-2.
- PAJTINKA, E. 2015. Vojenská diplomacia a jej definícia v súčasnej teórii. In: *Bezpečnostné fórum 2015. I. zväzok*. Banská Bystrica: Belianum, 2015, s. 246 – 252. ISBN 978-80-557-0849-2.

- PECK, C. 1998. *Sustainable Peace. The Role of the UN and Regional Organizations in Preventing Conflict*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1998. 297 s. ISBN 9780847685615.
- PECNÍKOVÁ, J. 2018. Digital Identity in the Reflections of Cultural Values. In: *Budušče v nastojaščem: človečeskoje izmerenje cifrovoj epochi*. Moskva: NIU, 2018. s. 63 – 66. ISBN 978-5-91961-246-9.
- PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A. a kol. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-310-5.
- PODOLÁKOVÁ, K. 1998. Národná a kultúrna identita a európska integrácia. In: *Acta Culturologica*. Bratislava: EL&T, 1998. s. 9 – 19. ISBN 80-88812-09-7.
- POLIAK, P. 2015. *Interkultúrne rozdiely v manažmente organizácií*. Banská Bystrica: Belianum, 2015. 141 s. ISBN 978-80-557-1029-7.
- PRŮCHA, J. 2010. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2010. 199 s. ISBN 978-80-247-3069-1.
- RIPKA, I. 1998. Úloha jazyka pri formovaní národnej a kultúrnej identity zahraničných Slovákov. In: *Acta Culturologica*. Bratislava : EL&T, 1998. 81 – 86 s. ISBN 80-88812-09-7.
- SEKAN, F. – GABURA, P. 2013. Teoretický koncept európskej identity. In: *Dimenzie občianstva Európskej únie*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja
- SLATINSKÁ, A. – PECNÍKOVÁ, J. 2017. *Jazyk – kultúra – identita. Vybrané aspekty interkultúrnej identity*. Banská Bystrica: Belianum, 2017. 124 s. ISBN 978-80-557-1284-0.
- SOUKUP, V. 2004. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum, 2004. 670 s. ISBN 9788024603377.
- STRAKA, J. 1998. *Dejiny diplomacie. I. diel*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 1998. 123 s. ISBN 8080551758.
- ŠPAČEK, L. 2008. *Nová velká kniha etikety*. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 328. ISBN 978-80-204-1954-5.
- TROMPENAARS, F. - HAMPDEN-TURNER, CH. 1997. *Riding the Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business*. London: Nicholas Brealey, 1997. 265 s. ISBN 1-85788-176-1.
- TYLOR, E. B. 1871. *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosopohy, Religion, Art, and Custom. Vol. 1*. London: John Murray, 1871. 453 s.
- ZÁGORŠEKOVÁ, M. B. 2011. *Medzikultúrne vzťahy*. Bratislava: Ekonóm, 2011. 116 s. ISBN 978-80-225-3176-4.

ZELENKOVÁ, A. 2014. *Interkultúrna kompetencia v kontexte vysokoškolského vzdelávania*. Banská Bystrica: Belianum, 2014. 178 s. ISBN 978-80-557-0817-1.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- [1] *Nová stratégia na vyzdvihnutie kľúčovej úlohy kultúry v medzinárodných vzťahoch EÚ*. Tlačová správa. 2016. [online]. [citované: 2020-03-08]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/IP_16_2074
- [2] CUMMINGS, M. C. 2003. *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Washington: Center for arts and culture, 2003. 15 s. [online]. [citované: 2020-03-08]. Dostupné na: <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>
- [3] *Digital diplomacy | E-diplomacy | Cyber diplomacy*. [online]. [citované: 2020-03-08]. Dostupné na: <https://www.diplomacy.edu/e-diplomacy>
- [4] DOLINSKÁ, V. *Načo nám je interkultúrny dialóg?* [online]. [citované: 2019-02-09]. Dostupné na: <http://ikp.sk/naco-nam-je-interkulturny-dialog/>
- [5] *UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*. 2002. [online]. [citované: 2018-05-09]. Dostupné na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127162e.pdf>
- [6] *Slovník súčasného slovenského jazyka*. [online]. [citované: 2019-03-08]. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/pub_sss.html
- [7] HALL, S. 1994. *Cultural identity and diaspora*. s. 222 – 237. [online]. [citované: 2019-03-08]. Dostupné na: http://ls-tlss.ucl.ac.uk/course-materials/ELCS6088_74357.pdf
- [8] FOLTINOVÁ, E. 2011. *Fenomén kultúrnej identity v procese kultúrnej udržateľného rozvoja*. [online]. [citované: 2019-03-08]. Dostupné na: <http://kolokvium.fa.cvut.cz/files/erika-foltinova-fenomen-kulturej-identity.pdf>
- [9] HYNES, L. 2000. Looking for Identity Food, Generation & Hybridity in Looking for Alibrandi. In: *Australian Screen Education Online, No. 24/2000*. s. 30 – 37. ISSN 1443-1629. [online]. [citované: 2019-03-08]. Dostupné na: <https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=731386480764505;res=IELHSS>
- [10] LANSKÝ, O. *Síla překrucování stereotypů. Postkoloniální bhabhovské inspirace pro naši dobu*. [online]. [citované: 2019-03-08]. Dostupné na: <https://www.advojka.cz/archiv/2013/19/sila-prekrucovani-stereotypu>
- [11] MAMBROL, N. 2016. *Homi Bhabha's Concept of Hybridity*. [online]. [citované: 2019-03-08]. Dostupné na: <https://literariness.org/2016/04/08/homi-bhabhas-concept-of-hybridity/>

- [12] SANDEST, T. *Some Thoughts on Hybrid Identity*. [online]. [citované: 2019-03-08]. Dostupné na: <https://newnarratives.wordpress.com/issue-1-hybrid-identity/some-thoughts-on-hybrid-identity/>
- [13] Inakosť. In: *Slovník súčasného slovenského jazyka*. [online]. [citované: 2018-11-09]. Dostupné na: <http://slovníky.juls.savba.sk/?w=Inakos%C5%A5&s=exact&c=Ncbf&d=sssj&ie=utf-8&oe=utf-8#>
- [14] VOLEK, P. 1998. *Príspevok k fenomenológii E. Steinovej. Teória poznania u Edity Steinovej*. [online]. [citované: 2018-11-09]. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2001/3/213-216.pdf>
- [15] *Country comparison. Slovakia*. [online]. [citované: 2019-05-09]. Dostupné na: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/slovakia/>
- [16] *Všeobecná deklarácia ľudských práv*. [online]. [citované: 2020-04-09]. Dostupné na: http://www.dostojnost.eu/Vseobecna_deklaracia_ludskych_prav.pdf
- [17] *Country Culture Guides*. [online]. Dostupné na: <https://www.commisceo-global.com/resources/country-guides>
- [18] ČEVELOVÁ, J. 2013. Slovenská pohostinnosť je mýtus, turistov nemáme radi. In: *Sme – Cestovanie*. [online]. [citované: 2018-08-09]. Dostupné na: <https://cestovanie.sme.sk/c/6733846/slovenska-pohostinnost-je-mytus-turistov-nemame-radi.html>
- [19] Slovenská pohostinnosť? Dnes už iba biznis, ktorý nevieme robiť. In: *Hlavné spravy*. [online]. [citované: 2018-08-09]. Dostupné na: <https://www.hlavnespravy.sk/wef-sr-patri-medzi-krajiny-so-zlym-prístupom-obyvateľstva-k-turistom/79775>

ĎALŠIE ZDROJE

FILMY

Milionár z chatrče [Slumdog Millionaire] [film]. Réžia Danny BOYLE. USA, Francúzsko, Nemecko, India, Celador Films, Film4, Fox Searchlight Pictures, Columbia Pictures, 2008.

Blafuj ako Beckham [Bend it Like Beckham] [film]. Réžia Gurinder CHADHA. USA, Nemecko, Veľká Británia, 2002.

OBRÁZKY

Obrázky použité v učebnici, pri ktorých nie je uvedený zdroj, sú z voľne dostupných internetových databáz, ako napr. www.freepik.com alebo www.pixabay.com a pod.

O AUTORKE

Mgr. Ivana Pondelíková (née Styková), PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre európskych kultúrnych štúdií Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa venuje medzinárodným kultúrnym vzťahom a kultúrnej diplomacii, interkultúrnym rozdielom medzi „východom“ a „západom“, ktoré sú zobrazené v literatúre napísanej v anglickom jazyku. Okrem toho sa venuje výskumu identity, najmä jej súčasným podobám, t.j. hybridnej a digitálnej identite. V rámci študijného programu zabezpečuje výučbu Britských kultúrnych štúdií v bakalárskom a magisterskom stupni štúdia.

ÚVOD DO MEDZINÁRODNÝCH KULTÚRNYCH VZŤAHOV A INTERKULTÚRNEJ KOMUNIKÁCIE

Typ diela

Vysokoškolská učebnica

Autorka

Mgr. Ivana Pondelíková, PhD.

Recenzentky

doc. PhDr. Ľudmila Mešková, PhD.

Mgr. Žaneta Balážová, PhD.

Návrh obálky: Mgr. Ivana Pondelíková, PhD.

Jazyková úprava: Veronika Samborská

Náklad: 100 ks

Rozsah: 95 strán

Formát: C5

Vydanie: prvé

Miesto vydania: Banská Bystrica

Rok vydania: 2020

Vydavateľ: DALI-BB, s.r.o., Banská Bystrica, www.daliprint.eu

ISBN: 978-80-8141-243-1

EAN 9788081412431